JEAN ECHENOZ

1914

TÜRKÇESI MEHMET EMİN ÖZCAN

HEL
KOP
TER

1914 / Jean Echenoz

özgün Adı 14

Türkçesi Mehmet Emin Ozcan Le traducteur a beneficie pour cet ouvrage d'une bourse de sejour de College de traducteurs Looren-Ubersetzerhaus Looren

Yayına Hazırlayan Füsun Kiper

Kitap Tasarımı Bülent Erkmen

Tasarım Danışmanlığı BEK

Grafik Uygulama ve Baskı MAS Matbaacılık A.Ş.

Kâğıt Hane Binası Hamidiye Mahallesi, Soğuksu Caddesi No. 3 34408 Kâgıthane-Istanbul Sertifika no:12055 t: (0212) 294 10 00 f: (0212) 294 90 80 e: info@masmat.com.tr

1. Basım Ocak 2015, İstanbul

ISBN 978-605-5819-36-1

Helikopter Kitap Yayınevi Ltd.

Kağıt Hane Binası 1 laınidiyc Mahallesi, Soğuksu Caddesi No. 3/1-a 34408 Kâğıthanc-Istanbul Sertifika no: 12348 t: (0212) 294 65 55 f: (0212) 294 65 56 e: kitaptakitapyayinevi.com w: www.kitapyayinevi.com

Helikopter bir Kitap Yayınevi l.td. kuruluşudur.

JEAN ECHENOZ

1914

TÜRKÇESİ

MEHMET EMİN ÖZCAN

ROMAN

1

Anthime öğle yemeğini yedikten sonra bisikletle bir gezintiye çıktı, çünkü hava buna inanılmaz uygundu ve cumartesi günündeydik, işi sayesinde aylaklık edebildiği bir gün. Ağustos ayının güzel güneşinden yararlanmayı, biraz egzersiz yapıp kır havası solumayı, kuşkusuz çimenlere uzanıp kitap okumayı tasarlıyordu. Tel sepete sığmayacak kalınlıkta bir kitap almış ve bagaj lastiğiyle bisikletine bağlamıştı. Serbest pedalla, on küsur kilometre düz yolu kolayca kat edip kenti ardında bırakmıştı ki önüne bir tepe çıkınca pedalların üstünde ayağa kalkıp bisikletinin üstünde soldan sağa kalça sallamak ve ter atmak zorunda kaldı. Büyükçe bir tepe değildi bu, Vendee bölgesinde bu yükseltilerin nasıl olduğunu biliyoruz, hafif bir tümsek, ama manzarayı izleyebileceğimiz kadar yüksek.

Anthime bu yüksekliğe çıkınca, aniden tantanacı bir rüzgâr koptu, az kalsın kasketi uçup gidecek, bisikletinin dengesi bozulacaktı. Kilise adamlarının kendileri için tasarlamış olduğu *Euntes* marka sağlam bir bisikletti bu, gut hastalığına yakalanmış bir köy papazından satın alınmıştı. Bölgede yaz ortasında, özellikle de böyle güneşli bir havada, bu kadar canlı, gürültülü ve ani hava hareketleri nadir olur, bu yüzden Anthime bir ayağını yere basmak zorunda kaldı, diğer ayağı pedaldayken bisikleti yana eğdi, bir yandan da sağır edici fırtınanın ortasında kasketini alnına yapıştırmaya çalışıyordu. Sonra çevresindeki manzaraya dikkat etti. Çepeçevre serpiştirilmiş köyler, bol bol tarla ve otlak. Buradan okyanus görülmüyordu, ama varlığı hissediliyordu, yirmi kilometre batıda nefes alıp veriyordu, Anthime okyanusa dört, hatta beş kez gemiyle açılmıştı, balık avlamayı hiç beceremediği için av günlerinde arkadaşlarına pek faydası dokunmamıştı, ama yine de muhasebecilik mesleği sayesinde bu avlara katılabiliyordu, rıhtıma döndüklerinde uskumruları, mezgitleri, pisibalıklarmı, kalkanları ve diğerlerini ayırıp saymak hep makbule geçiyordu çünkü.

Ağustosun ilk günündeydik ve Anthime manzarayı şöyle bir süzdü. Ondan başka kimseciklerin olmadığı bu tepeden bakınca, bir çan kulesi çevresinde alçak duvarlı evlerin kümelendiği, nadiren geçen otomobillerden çok tahıl hasadım taşıyan öküz ve at arabalarının gidip geldiği ince bir yol ağıyla birbirine bağlanmış salkım salkım beş altı kasaba görünüyordu. Bütün diğer sesleri örten, ayrıca Anthime'i şapkasının siperini tutmaya zorlayan gürültülü ve gerçekten mevsime göre alışılmadık ani rüzgâr yüzünden bir anlığına bozulmuş olsa da, hiç kuşkusuz hoş bir manzaraydı bu. Sürekli hareket eden havanın sesinden başka hiçbir şey işitilmiyordu, öğleden sonra saat dörttü.

Anthime dalgın bakışlarını bir kasabadan diğerine gezdirirken o güne kadar hiç karşılaşmadığı bir şey oldu. Çan kulelerinin tepesinde hep birden ve bir anda bir hareketlenme başlamıştı, minik ama düzenli hareketlerdi bunlar; siyah bir kare ile beyaz bir kare, her iki ya da üç saniyede bir, yanıp sönen ışıklar gibi belirip kaybolmaya başlıyor, fabrikalardaki bazı makinaların otomatik supabını andırırcasına bir açılıp bir kapanıyordu. Anthime, açılıp kapanan şalterlere ya da göz kırpmalarına benzeyen bitmek bilmez hareketleri, tanımadığı kişilerin uzaklardan yolladığı bu işaretleri izledi, ama anlayamadı.

Derken, ortaya çıktığı gibi aniden kesiliveren rüzgârın baskın uğultusu yerini, o ana kadar üstü örtülmüş bir gürültüye bırakıverdi. Aslında bunlar çan kulelerinin üstünde hareketlenmeye başlayarak ciddi bir düzensizlik içinde, tehditkâr biçimde, hep birlikte çalan çanlardı. Anthime çok genç olduğu için pek fazla cenaze törenine katılmamıştı, dolayısıyla böyle bir şeyle de karşılaşmamıştı, buna karşın çanların tonunu tanıdı. Çanları böyle çok nadir çalardık, bu hareketliliğin görüntüsü sesinden önce ulaşmıştı ona.

Dünyanın şimdiki durumunu düşündüğümüzde çan sesleri kesinlikle seferberlik anlamına geliyordu. Tıpkı herkes gibi, Anthime de pek inanmasa da bunu biraz bekliyordu, ama bunun bir cumartesi günü olabileceği aklına gelmezdi. Hemen harekete geçmeksizin, çanların törensi edayla çalışını neredeyse bir dakika izledi, bisikletini düzeltip ayağını pedala koydu, kendini yokuş aşağı bıraktı, oradan da evinin yolunu tuttu. Kaim kitap ani bir sarsıntı sonucu Anthime farkına varmadan düştü, *Aures habet, et non audet* (Kulakları vardır ama duymazlar) başlığını taşıyan bölümlerden

birinin sayfaları üzerine, karnının üstüne, yolun kenarında, ebedi yalnızlığı içinde buldu kendini.

Kente girişinden itibaren Anthime insanların evlerinden çıkmaya başladıklarını ve bir araya gelip kümeler oluşturarak *Place Royale'a.* doğru yürüyüşe geçtiklerini gördü. Erkekler sinirli gibiydiler, sıcaktan mayışmış, sağa sola bakıp birbirlerine sesleniyorlar, kendilerinden pek de emin görünmeksizin, anlamsız hareketler yapıyorlardı. Anthime eve dönüp bisikletini bıraktıktan sonra, artık bütün sokaklardan meydana doğru akan kalabalığın arasına karıştı; meydanda gülümseyen insanlar bayrakları ve şişeleri havaya kaldırıyor, hararetle konuşuyor, birbirini sıkıştırıyor, insan kümeleri taşıyan at arabalarına zorlukla yol açıyorlardı. Herkes seferberlikten çok memnuna benziyordu. Ateşli tartışmalar, ölçüsüz kahkahalar, marşlar ve şarkılar, kişnemeler arasına sıkışan hamasi nidalar.

Anthime bir tuhafiye dükkânının bulunduğu meydanın karşı tarafında, Crebillon sokağının köşesinde, heyecan ve terden kızarmış, bu hareketli insan yığınının uzağında, Charles'm karaltısını gördü, bakışlarım yakalamaya çalıştı. Bunu yapamayınca, insanların arasından ona doğru yol açmaya çalıştı. Kalabalığın uzağında duran, fabrikadaki bürosundaymış gibi takım elbise giymiş, açık renk ince kravat takmış Charles, sevgisiz bakışlarını nümayişe dikmişti. Boynunda *Girard & Boitte* tan alınmış *Re ve ideal* marka fotoğraf makinası asılıydı her zamanki gibi. O yöne doğru yürüyen Anthime bir kasılıp bir gevşemek zorunda kaldı, birbirine ters işler, ama Charles'ın varlığıyla ne olursa olsun içinde doğan cekıngence sıkıntıyı yenmek için gerekliydi bu. Öteki onun gözlerinin içine baktı, sonra bakışı Anthime'in serçe parmağında bulunan şövalye yüzüğüne kaydı.

Bak şu işe, bu da nerden çıktı şimdi. Bir de sağ eline takmışsın. Daha çok sol ele takılır bu. Biliyorum, diye onayladı Anthime, süs için değil, bileğim acıyor. Ha, oyle mi, dedi Charles, peki tokalaşırken rahatsız etmiyor mu. Çok az tokalaşırım, dedi Anthime, ayrıca bir de avcum-daki ağrılar için takıyorum zaten, acıyı dindiriyor. Biraz ağır, ama işe yarıyor. Manyetizması var, anlayacağın. Manyetizma, diye yineledi Charles atom kadar gülümsemeyle, burnundan yine atom kadar nefesi dışarı atarak, başını sallayıp omuzlarını silkerek ve gözlerini kaçırarak - bir saniye içinde beş hareket ve Anthime daha da alındı.

Ee, dedi işaret parmağıyla pankart sallayan bir insan kümesini gösterip konuşmayı sürdürmeyi deneyerek, sen ne diyorsun bu işe. Kaçınılmazdı zaten, diye karşılık verdi Charles, soğuk soğuk bakan gözlerinden birini kapatıp diğerini makinanın vizörüne yapıştırarak, ama bu en fazla on beş günlük iş. Yok, yok, diye karşı çıkmaya cesaret etti Anthime, ben bundan pek emin değilim. İyi o zaman, dedi Charles, yarın görürüz.

Ve ertesi sabah hepimiz kışlada buluştuk. Anthime çok erkenden gitti, yolda av ve kahvehane arkadaşlarıyla, Padioleau, Bossi, Arcenel'le buluştu. Arcenel önceki gece kutlamanın çok geç saate kadar sürmesinden yakınıyordu yarım ağız: hemoroit, alkol sersemliği. Narin, biraz çekingen, zayıf ve parlak yüzlü Padioleau, mesleği kasaplık olmasına rağmen tombul kasap çırağı görünümünün tam aksine sahipti. Bossi mezbahacı görünümüne sahip olmaktan pek memnun olmasa da aslında mesleği buydu. Arcenel ise herhangi özel bir görünümü olmayan, hırdavatçılık mesleğini icra ediyordu. Ama bu üçü, her biri kendi tarzında hayvanlarla çok ilgileniyorlardı, çok şey görmüşlerdi, bir hayli fazlasını da göreceklerdi.

Tıpkı diğer erken gelenler gibi bedenlerine uyan üniforma almaya hak kazandılar, oysa öğleye doğru hâlâ kibirli ve soğuk duran Charles'a bu tavrı, üstüne pek uymayan kıyafetlere patlamıştı. Ama kibirli kibirli itiraz edip müdür yardımcısı konumunu ileri sürerek küstahça rezalet çıkarmaya başlayınca, o soğuk kalantora uymuş görünen bir parka ve kırmızı bir pantolonu başkalarından - açıkçası Bossi'den, bir de Padioleau'dan- alıp verdiler, oysa o bunlara iğrenmiş gibi bakıyordu. Bu nedenle Padioleau kendini parkası içinde deli gibi yüzerken buldu, Bossi ise, ömrünün geri kalan kısmında bu pantolona asla uyum sağlayamayacaktı.

Yirmi üç yaşında, kendi yaşıtı neredeyse bütün erkekler gibi bir bıyıkla işaretlenmiş, nadiren tebessüm eden, sıradan suratlı, üniformasını her zamanki iş kıyafetinden

daha heybetlice taşıyor gibi de görünmeyen, orta boylu eleman Anthime, gidip Charles'la konuşmayı düşündü. Charles ise yirmi yedi yaşındaydı, yüzündeki ifadesizliğin ya da bıyığın Anthime'den aşağı kalır yanı yoktu, ama ondan daha çevik, daha uzun, daha canlıydı, dingin ve buz gibi bakışlarla bakardı dünyaya, temastan oldum bittim kaçınırdı ve aralarında kuşkusuz Anthime'in de bulunduğu alt tabakadan kim olursa olsun muhatap

almazdı. Bu yüzden Anthime ona yanaşmak yerine, pantolonuna küfürler savuran Bossi'yi yatıştırayım bari diyerek, arkadaşlarının yanma gitmeyi yeğledi. Anthime yine de Charles'a doğru son bir kez döndü, onun tütün kutusundan sigara çıkarışını, kutuyu cebine geri koyusunu, sonra da, birden fark edip, en yakınındaki subaya da sessizce sigara ikram edişini seyretti. Ardından, aylardan beri tıpkı önüne ne gelirse çektiği gibi o subayın da fotoğrafını çektiğini gördü, bu iste, kısa bir süre önce bazı fotoğraflarının *Le Miroir* ve *L'Illustration* gibi amatör fotoğrafçılık dergilerinde yayınlanmasını görecek kadar ustalaşmıştı.

Sonraki günler kışlada her şey çabuk gelişti. Son yedekler de geldikten sonra seferberlikçileri kaydettiler, otuz dört ila kırk yaşlarındaki yaşlı heriflerdi bunlar, hemen talime sokup canlarını çıkardılar ve doğrusu, pazartesinden perşembeye kadar bu talimler birbirini kovaladı, aksam olduğunda kimsenin mecali kalmıyordu. Sonra mangalar oluşturulduğunda işler daha da ciddileşti: Anthime, 10. bölüğün 11. mangasmdaydı, bunlar da sırasıyla 5. ordu, 11. kolordu, 21. piyade tümeni, 42. birlik, 93. piyade alayına bağlıydı. Yaka numarası 4221'di. Yedek kumanyalarla birlikte cephane de dağıtıldı ve o günün akşamı, yine herkes epey içmişti. Kendimizi ancak ertesi gün asker gibi hissettik. Sabah alay yürüyüşe başlamış, sonrasında manevra alanında yüzbaşı tarafından teftiş edilmiş, öğleden sonra, tren saati gelinceye kadar, kentte resmigeçit yapmıştı.

Geçit töreni neşeliydi, her biri üniforması içinde dimdik yürüyor, önüne bakmaya çalışıyordu. 93. alay caddeyi ve kentin geniş sokaklarını kat etti, insanlar sokak kenarlarında alkışlarını, çiçeklerini ve cesaretlendirici sözlerini esirgemiyorlardı. Charles elbette birliğin en önünde yer almanın yolunu bulmuştu, yanında hâlâ üniformasına alışamamış Bossis, hep arkasından şikâyet eden Arcenel ve Padioleau -annesi parkasını omuzdan ve kol ağızlarından küçültmeye zaman bulabilmişti- ile birlikte birliğin ortasında yer alıyordu. Diğerleriyle şakalaşarak ama bu arada adımlarına da dikkat ederek, gururla yürüyen Anthime caddenin sol kaldırımında Blanche'ı görür gibi oldu. Önce benzettiğini düşündü, ama hayır, bu oydu, Blanche'tı, bayramlıklarını giymişti, açık pembe etek ve mevsimlik mor yelek. Güneşe karşı silah olsun diye, başının üstünde geniş bir şemsiye açmıştı, oysa biz, askerler, şakakları fena halde sıkan kepin, talimatlara göre

sıkıca sarılmış ama o gün henüz sırta yük bindirmeyen çantanın altında sürekli olarak ter atıyorduk.

Anthime Blanche'ın, tam da beklediği gibi, önce Char-les'a, savaş kıyafetleriyle gurur duyan bir bakışla baktığım görmüştü, hizasına geldiğindeyse ona farklı gülümsediğini, daha ciddi ve hatta sanki biraz daha heyecanlı, düzeyli, vurgulu, ne bileyim, farklı bir gülüşle güldüğünü görünce şaşırmadı. Zaten sırtı ona dönük olan Charles'ın bu gülümseyişe nasıl karşılık verdiğini göremedi, görmeye de çalışmadı; ama o, Anthime, gülümsemeye bir bakışla karşılık verdi, olabildiğince kısa, olabildiğince uzun bir bakış, olabildiğince fazla duyguyu ima edecek, olabildiğince az duygu içeren bir bakış -işte zıt kutupları birleştiren yeni bir uğraş, üstelik uygun adım yürürken, kolay iş değildi doğrusu. Biz Blanche'ı arkada bıraktıktan sonra Anthime diğer insanlara bakmamayı yeğledi.

Ertesi gün sabah erken tren garına Blanche da gelmişti, küçük bayraklar sallayan insanların kalabalığı içinde perondaydı, çocuklar lokomotifin üzerine tebeşirle *Berlin'e gider* diye yazıyor, dört beş bakır üflemeli iyi kötü ulusal marşı çalıyordu. Şapkalar, fularlar, çiçek demetleri, mendiller her yöne sallanıp duruyor, vagon pencerelerinden erzak sepetleri geçiriliyor, çocuklar, yaşlılar kucaklanıyor, çiftler sarılıyorlar, gözyaşları kapı basamakları üstüne dökülüyordu. Tıpkı günümüzde Paris'te Doğu Garı'nın Al-sace holünde Albert Herter'e ait büyük freskte görebileceğimiz gibi. Ama bütün itibariyle herkes güvenle gülümsüyordu çünkü bütün bunlar elbette kısa sürecekti, çabucak geri dönecektik. Anthime uzaktan Blanche'ı kucaklamış Charles'ın omzu üstünden aynı bakışın kendisine yöneldiğini gördü. Sonra trene binmek gerekti ve Anthime'in o kısa bisiklet turu ile Nantes'tan sabah altıda hareket edip pazartesi günü öğleden sonra Ardennes'e gelişi arasında ancak bir haftacık geçivermişti.

Pazar sabahı Blanche odasında uyandı, noterlerin ya da vekillerin, kamu görevlilerinin ya da fabrika müdürleri-ninkilere benzeyen, gösterişli bir evin üst katı. Borne ailesi Borne-Seze fabrikasını işletiyor ve Blanche onların tek kızı.

Sade ve oldukça düzenli olmasına karşın bu odada uyumsuz bir hava var. Hafif yan yapıştırılmış çiçekli duvar kâğıdı üzerindeki çerçevelerde o yöreye ait manzaralar var: Loire üstünde mavnalar, Noirmoutierli

balıkçıların günlük hayatından sahneler. Mobilyalar botanik bahçesindeki gibi özellikle seçilmiş farklı türlere tanıklık ediyor: ceviz ağacından aynalı tek kapılı bir dolap, meşe yazı masası, akaju komodin ve meyve ağaçlarından kaplamalar, kuşkirazından yatak ve kızılçamdan gardırop. Kısaca tuhaf bir hava ve bu, üstündeki çiçek demetleri giderek solan duvar kâğıdının eğri çizgilerinden mi yoksa bu şaşırtıcı çeşitlikteki ağaç mobilyalardan mı ileri geliyor, pek belli değil (burjuva evleri genellikle özenli döşenir, dolayısıyla alışılmadık bir görüntü bu). Önce, bu kadar farklı kaynaklardan gelen eşyaların nasıl olup da anlaşabildikleri takılıyor aklımıza. Ayrıca çok çabuk hissediyoruz bunu, aslında hiç iyi anlaşamıyorlar, hatta yan yana bile duramıyorlar. Garip havanın nedeni bu herhalde, o hava bu durumdan ileri geliyor olmalı.

Blanche yatağından kalkarken mobilyalar da kendi rollerine girmek için bekleşiyor. Kayın ağacından başucu masası bir lambanın altında birkaç kitap barındırıyor ve bunlar arasında Blanche’m zaman zaman karıştırdığı, Marc Elder’in *Le Peuple de la mer* adlı kitabı var. Ger-

çek adı Marcel Tendron olan yazarın geçen yıl Marcel Proust’a karşı Goncourt ödülünü kahramanca almış olması değil bunun nedeni, sadece aile dostu olduğu için, ayrıca bu kitap Blanche’a yöredeki gezilerini, Noirmoutier balıkçılarını ya da irili ufaklı yılanbalığı, bufa balığı avlayıp, Trentemoult’da demirli mavnaları görmeye gittiğimiz günleri hatırlatıyor.

Yatağından çıkan Blanche yüz bakımını yapmadan önce giysilerini seçti, şapkalıktan poplin bir bluz, gardıroptan gri Iskoç yününden tayyör, üstüne iki parfüm şişesinin rastgele konduğu komodinin çekmecesinden iç çamaşırı ve çorap çıkardı. Topuk uzunlukları farklı iki ayakkabı arasında kararsız kaldı, ama siyah kadifeden şeridi olan pirinç hasırından şapkasını hiç düşünmeden aldı. Bir saatçik süren banyodan sonra, yıkanmış ve giyinmiş olarak dolabın aynasında kendine baktı, bir kâkülü sıvazlayıp bir pliyi düzelterek uyandırdıkları etkiye dikkat etti. Odadan çıktıktan sonra, o sabah hiçbir rol oynamayacak yazı masasının önünden geçti, masa buna alışık, hiçbir işe yaramıyor, sadece Anthime ile Charles’ın farklı aralıklarla gönderdikleri mektupları barındırıyor, bu mektup tomarları zıt renkli kurdelelerle sıkıca bağlanmış halde farklı çekmecelerde duruyor.

Böylece hazırlandıktan sonra Blanche sessizce merdivenleri indi, zemin katta, giriş kapısına uzanan koridoru geçti, yemek salonundan görülmemek için hafifçe yan döndü. Orada (ekmek kabuğu üstünde ekmek bıçağının keskin horultusu, dumanı üstünde hindiba fincanlarında küçük kaşıkların çınlaması) anne babası kahvaltıyı bitirmek üzereler: Eugene ile Maryvonne Borne arasında kulağa çarpan pek az konuşma, fabrika müdürünün homurtulu yutkunmaları, müdürün karısının melankolik iç çekişleri. Blanche giriş kapısının yanında, su geçirmez astarlı hasır şemsiyelikten kare desenli kreton bir şemsiye aldı.

Dışarı çıktıktan sonra bahçe girişine yöneldi, dikkatlice serilmiş çakıl taşlarının olduğu ana yürüyüş yolundan yanlara doğru, kenarlarında sık ağaçların, havuzun, çardakların ve süs ağaçlarının bulunduğu patikalar ayrılıyordu. Bu süs ağaçları arasında yorgun bir palmiye çok uzun süredir bu iklimdeki direnişini sürd rüyordu. Bir tarhı sulayan, palmiye kadar sağır, topal ve kambur bahçıvanın karaltısından da uzak durdu ama pek de özenle yapmadı bunu, ferforje kapıya ulaşıncaya kadar çakıl taşlarının çıkaracağı çıtırtıyı azaltmakla yetindi.

Dışarda, fonda sessiz pazar: her şey hafta içinde olduğundan daha sessiz, herhangi bir pazar gibi, ama sadece bu kadar değil, her zamanki sessizlik gibi değil, son günlerdeki tantanadan, çalgı çengiden ve sokak şölenlerinden bir yankı kalmış gibi. Sabah çok erken saatte, kentte kalmış en yaşlı belediye çalışanları son kalan çiçek demetlerini, buruşmuş bayrakları, bandrol parçalarım toplamayı tamamladı, sonra da yollara su tuttu. Kaybedilmiş bazı öteberiyi, bir bastonu, iki yırtık fuları, hamasi duyguyla yukarı fırlatılmış ve yasal sahipleri bulunamamış üç şapkayı bulunmuş eşya dairesine teslim ettik, sahiplerinin ortaya çıkması bekliyoruz.

Ayrıca her yer daha sakin, çünkü sokaklarda daha az kişi var, özellikle de sokaklarda delikanlılar yok, ya da bu çatışmanın kısa süreceğine hep birlikte inanmış, bir şey bilmeyen ve endişelenmek istemeyen yaşı çok daha küçük olanlar var. Blanche’ın karşılaştığı, enikonu hasta gibi görünen, yaşıtı bir iki çocuk çürüğe çıkarılmış, en azından şimdilik -bu durum geçici olabilir, ama onlar da bunu bilmiyor. Örneğin daha en başta muaf sayılan ve gözlükleri sayesinde kurtulan miyoplar, gözlükleriyle birlikte, eğer mümkünse yedek gözlüklerini de alarak trene bindirilip doğuya doğru

yollanabileceklerini şimdilik bir an bile akıllarına getirmiyor. Sağırlar da öyle, sinir hastaları, düz-tabanlar. Ağrısı varmış gibi rol kesenler ya da askerlik için uygun olmadığı herkesçe bilinen bir mazerete sahip olup numara yapma zahmetine bile katlanmayanlar da şimdilik ortalarda görünmüyor. Barlar boş, garsonları ortada yok, barın önünü ve bahçesini süpürmek patronlara kalıyor. içinden erkeklerin emilip alındığı kentin boyutları bu sayede genişlemiş gibi... Blanche kadınlar dışında sadece yaşlıları, çocukları görüyor ve onların adımlarının sesi çok geniş bir dekor içinde yankılanıp duruyor.

Tren aslında pek fena değildi, konfor yoktu bir tek. Yerlere oturup kumanyayı yalayıp yuttuk, aklımıza gelen bütün şarkıları söyledik, hep bir ağızdan Wilhelm'e küfürler savurduk ve ha bire içip durduk. Konvoyun durakladığı yirmi küsur garda kentlere şöyle bir göz atmak için aşağı inme hakkımız yoktu ama en azından yarıya indirilmiş pencere camlarından çok sıcak, neredeyse katı ve kömür dumanıyla beneklenmiş bir hava giriyordu içeri. Ağustos sıcağı mı yoksa lokomotifin sıcağı mı olduğu pek belli olmuyordu, herhalde her ikisi de birbirine karışmıştı. Birkaç uçak görmüştük, bazıları çeşitli irtifalarda uçarken masmavi gökte süzülüyor, ne amaçla olduğu bilinmeksizin birbirlerini izliyorlar ya da karşılaşıyorlar, çevrelerinde deri başlıklı insanların bulunduğu diğer uçaklar, kıyısı boyunca ilerlenen kamplarda düzensiz biçimde yerde duruyordu.

Narin görünümlü bu uçakları duymuş, fotoğraflarını gazetelerde görmüştük, ama kimse gerçeğini görmemişti, her zaman her şeyden haberi olan Charles hariç, hatta birçok kez binmişti bile -henüz kabin diye bir şey olmadığı için üstüne çıkmıştı diyelim- Anthime vagonda gözleriyle onu arayıp duruyor, bulamıyordu. Sonrasında manzara pek çekici görünmediğinden seyretmekten vazgeçti ve zaman öldürecek bir şeyler aradı. Aklına hemen kağıt oynamak geldi, Bossi ve Padioleau ile birlikte - Arcenel onlara katılamıyordu, çünkü gerisi başına bela olmuştu- Anthime kısa sürede boşalmış olan ve kayışlarından çengellere asılmış mataraların altında bir yer bulup bir eli başlatabildi.

Sonra, üç kişilik oyun pek kolay olmadığı, Padioleau uyuyakaldığı ve Bossi de uyuklamaya başladığı için Anthime oyuna son verdi ve diğer vagonları keşfe çıktı, gerçekten görmek istemese de Charles'ı arıyordu, bir köşeye

çekilmiş, mecburen aralarında bulunduğu türdeşlerini küçümseyip duruyor olmalıydı. Oysa hiç de öyle değildi. Pulman vagonun koltuğuna iyice yerleşmiş halde pencere kenarında manzarayı fotoğraflarken buldu onu, yanında yine fotoğraflarını çektiği bir grup astsubay vardı, sonra da fotoğrafı onlara göndermek üzere adreslerini alıyordu. Anthime uzaklaştı.

Ardennes’de trenden iner inmez, bu yeni manzaraya henüz alışamamışken, bu ilk konaklama yerinin bulunduğu köyün adım ve ne kadar süre kalacaklarını bile henüz öğrenmemişken, çavuşlar erleri sıraya dizdi, sonra yüzbaşı meydandaki haçın dibinde bir söylev çekti. Biraz yorulmuştuk, birbirimize espri fısıldamaya pek hevesli değildik artık, ama yine de daha önce hiç görmediğimiz türden ağaçlara bakarak, hazır ol vaziyetinde bu söylevi dinledik, ağaçlardaki kuşlar günün sonunu haber vermek üzere seslerini akort ediyorlardı.

Vayssiere adlı bu komutan tek gözlüklü, yüzü ilginç bir kırmızılıkta, yumuşak sesli, çelimsiz bir gençti, Anthime onu daha önce hiç görmemişti ve dış görünüşünde onda böyle savaşçı bir ruhun nereden ve nasıl doğduğunu ve geliştiğini gösterecek bir ize rastlanmıyordu. Sesini bütün gücüyle kalınlaştırarak hepiniz eve geri döneceksiniz diye özellikle güvence verdi komutan Vayssiere. Evet, hepimiz Vendee’ye döneceğiz. Buna karşın önemli bir husus: eğer savaşta üç beş kişi ölürse, temizlik eksikliğindendir. Çünkü kurşun öldürmez, asıl pislik öldürür ve siz de önce onunla savaşmaksınız. Yani yıkanın, tıraş olun, taranın ve hiçbir şeyden korkmayın.

Bu sunumdan sonra içtima biterken Anthime kendini, kurulmaya başlanan sahra mutfaklarının yanında, Charles’la yan yana buldu. Charles savaştan ya da fabrikadan konuşmaya trende olduğundan ya da alışılmıştan daha çok istekli değildi, ama fabrikada her zaman yaptığı gibi, koltuğunun altında acele ibareli dosyalarla koridorlarda gezinme imkânı yoktu ve Anthime’in kafasını kurcalayan sorulara yanıt vermesi gerekti. Ayrıca artık hep aynı giyiniyorduk, bu da her zaman sohbeti kolaylaştırır. Peki, fabrika ne olacak, diye endişeyle sormuştu Anthime. Madam Prochasson var, her şeyle o ilgilenecek, dosyalar ona emanet, diye açıkladı Charles. Senin yerine de Françoise var saymanlıkta, döndüğünde her şeyi düzen içinde bulacaksın. Kim bilir ne zaman, diye söylendi Anthime. Çok kısa sürecek diye onayladı Charles, eylül tertibinde geri döneriz. Bilmem, göreceğiz, dedi Anthime.

Kasabada buranın kaynakları hakkında bilgi edinecek kadar gezindik. Adamlardan bazıları ne yiyecek var, ne de bira, hatta kibrit bile yok, ayrıca durumdan elde edilecek kârı hemen anlayan yerli halkın sattığı şarap da ateş pahası, diye yakınmaya başlamıştı. Uzaktan tren düdükleri duyuyorduk. Ayrıca sahra mutfağı iyice kurulup yerleşmeden pek bir şey beklememek gerekiyordu. Yolculuktan geriye hiçbir kumanya kalmadığından, kuru ekmekle bulanık suyu paylaştık ve gidip yattık.

5

Birbirine yanaşık binaları, çevresinde eski yapıların olduğu meydanların oluşturduğu açıları arkasında bırakarak Blanche kent merkezinden uzaklaştı. Daha düz, daha havadar yolları arşınlamaya başladı, buralarda evler birbirine daha az benziyordu, mimari daha çeşitliydi, yani tek tip değildi. Sokakların gerisinde ve iyi kötü bahçelerle çevrelenmiş çok çeşitli görünümü olan ya da ortak bir üsluba sahip olmayan evler daha rahat nefes alıp veriyordu. Blanche yoluna böyle devam edip önce Charles'ın malikânesinin sonra da Anthime'in evinin önünden geçti, artık ikisinde de oturan yoktu, ikisi de boştu.

Charles'in evi, çiçekleri ve çimleri bakımlı, verimli ve iyi durumda olduğu tahmin edilebilen bir bahçeyi gizleyen işlemeli bir çitin arkasmdaydı. Bir yürüyüş yolu karo döşeli bir sahanlığa uzanıyor, burada polikrom vitraylı çift kanatlı kapıyı tutan sütunlar vardı ve kapının önündeki üç basamak çıkılınca içeri girilebiliyordu. Sokaktan bakıldığında ince, yüksek, tıpkı sahibi gibi sıkı sıkı kapatılmış, sarı ve mavi granitten cephesi, ilk katında balkonu olan üç katlı ev uzaktan bile seçilebiliyor.

Anthime'in evi daha alçak ve daha bodurdu -bir barınak, tıpkı bir köpek gibi, sahibine benzemek zorunda sanki- tek katlıydı ve yakından bakıldığında dış cephesinin soyulmuş olduğu görülüyordu. Boyası pul pul olmuş beyaz tahtalarının arası açılmış, yarı açık bir kapının pek gizleyemediği bu ev, sınırı yaban otlarıyla kaplı, kenarında yarım yamalak ekilmiş bostanın bulunduğu, küçük bir boşluğa açılıyordu. Anthime'in evine girmek için, ham çimento kullanılmış, süs olarak üstünde bir köpeğin bıraktığı ayak izlerinin bulunduğu çatlamış beton yolu kat etmek gerekiyordu, -kuşkusuz o köpek de ev gibi alçak ve bodur olmalıydı- betonun döküldüğü o uzak geçmişte, taze harcın üstünde yürümüş

olmalıydı. Müteveffa hayvandan tek hatıra, bu pati izleriydi, burada biriken toz toprağın içinde minik yabani otlar bitmeye çalışıyordu.

Blanche bu iki eve hızlıca şöyle bir baktı ve fabrikaya doğru yoluna devam etti, koyu renkli tuğlalardan oluşan, kale gibi kaidesi üstüne oturmuş bir bina kütlesiydi bu. Mahalleden çevresindeki çekingen, küçük sokaklarla ayrılmıştı, bir şatoyu saran hendekler gibiydi bunlar. Normalde hep açık duran, belli saatlerde nefessiz bırakıncaya kadar emmek üzere taze işçi kitlesini içeri çeken, koca bir ağzı andıran devasa giriş kapısı, bu pazar da para kasası gibi kapalıydı. Kapının üstünde dairesel bir cephe yükseliyor, burada büyük bir saatin akrebi ve yelkovanı dönüp duruyordu ve çevresinde dev kabartma yazıyla BORNE-SEZE yazılıydı. Daha aşağıda, kapının üstünde *işçi aranıyor* yazılı bir tabela sallanıyordu. Bu fabrikada ayakkabı üretiliyordu.

Her çeşit ayakkabı: erkek ayakkabısı, kadın, çocuk ayakkabıları, botlar, potinler ve konçlu botlar, derbiler ve iskarpinler, sandaletler ve mokasenler, terlikler, pofuduk-lar, kalıplar, ortopedik modeller ve koruyucu modeller, yeni icat edilmiş kar botları ve adını yaratıcısından alan, Godillot denen postallar. Godillot birçok harika icadın yanında sol ayağın sağ ayaktan farklı olduğunu keşfeden kişiydi aynı zamanda. Borne-Seze’de galoştan iskarpine, bağcıklı potinden ince topuklu ayakkabıya kadar en uç noktaya kadar her şey var.

Blanche ayakkabılarının ucuna basıp döndü, fabrikanın çevresinden dolaştı, aynı tür tuğladan yapılmış ve şirketin mülkü gibi görünen başka bir binaya yöneldi. Bir direkte sallanan bakır tabela üstünde Dr. Monteil yazıyordu. Kapıyı çalar çalmaz pratisyen hekim beliriverdi, epey uzun boylu, kamburca, benekli yüzlü, gri giyimliydi, elli yaşını seferberlikten az farkla kurtulacak kadar belli ediyordu -askerlik yaş sınırını ucu ucuna geçmişti. Uzun süredir Borne ailesinin hekimliğini yapan Monteil, Eugene’den fabrikayla ilgilenme önerisini aldıktan sonra -işe alınacak işçilerin seçimi ve dağıtımı, acil yardım ve muayene, yeri geldikçe iş sağlığı dersleri gibi işler- hasta sayısını azaltmış, ama Borne ailesi ile yörenin diğer üç ileri gelen ailesine hekimlik yapmayı sürdürmüş, belediye kurulunda danışmanlık görevini elinde tutmuştu. Çok insan tanıyordu, Paris’e kadar hemen her yerde tanıdıkları vardı. Çocukluğundaki hastalıklarından dolayı da

Blanche'ı iyi bildiğinden, hekim ve siyasetçi sıfatıyla onun kendisine akıl danışmaya gelmesi doğaldı.

Blanche siyasetçiye Charles'dan soz etti, diğerleriyle birlikte cepheye gitmişti, ama hangi cephe, bunu tam olarak bilmiyorduk. Bir şeyler yapabileceğini ima etmiş, onu piyade sınıfından başka bir sınıfa aldırabileceği umudunu dile getirmiş, Monteil de ondan daha fazla açıklama istemişti. Pekâlâ, diye anlattı Blanche, aklına gelmişti, Charles bütün zamanını alan fabrika dışında, havacılık ve fotoğrafla çok ilgiliydi. Belki de, dedi Monteil, bu konuya eğilmek gerekir. Hava istasyonları Birliği, sanırım artık böyle adlandırılıyor. Bunu düşüneceğim, bakanlıkta biri aklıma geliyor, size haber veririm.

Sonra pratisyen hekime durumunu anlattı, elbisesini sıyırıp vücudunu gösterdi ve muayene hızlı bitti. Elle yoklama, iki soru, tanı. En küçük bir kuşku yok, diye beyan etti Monteil, olan olmuş. Peki, ne zaman olacak diye sordu Blanche. Tahminen gelecek yılın başında, dedi, ilk bakışta ocak sonu gibi diyebilirim. Blanche hiçbir şey söylemedi, once pencereye -çerçevenin ardında hiçbir şey olmadı, bir tek kuş bile, hiç bir şey -sonra karnına koyduğu ellerine baktı. Doğurmayı düşünüyorsunuz elbette, diye varsayımda bulundu Monteil sessizliğe son vermek için. Henüz bilmiyorum, dedi Blanche. Yoksa diye alçalttı sesini hekim, bir çaresi var elbette. Biliyorum, dedi, Blanche, Ruffi-er var. Evet, dedi Monteil, yani, o günden beri yok aslında, diğer herkes gibi o da gitti, ama iki hafta ya sürer ya sürmez, hemen bitecek bu. O olmazsa karısı da halledebilir. Yeniden sessizlik, sonra, hayır ama dedi Blanche, sanırım doğuracağım.

Uç ay önce, güneşli bir ağustos gününde, on beş günlük iş diye geçirmişti içinden Charles da. Daha sonra Monteil'in de söylediği ve çok sayıda kişinin düşündüğü gibi. Yalnız, on beş gün geçtikten, otuz gun bittikten sonra, başka günler ve başka haftalar birbirine eklenince, yağmurlar başlayıp günler kısalmaya, havalar soğumaya yüz tutunca, işlerin düşünüldüğü gibi olmayacağı anlaşıldı.

Ardennes'e geldiklerinin ertesi günü her şey o kadar da kötü geçmemişti aslında. Havanın Vendee'dekinden daha serin olmasından şikâyet edemezdik, hava temiz ve iç açıcıydı, pek fena hissetmiyorduk kendimizi aslında. Sabah saatlerinde silahları, çantaları ve eşyaları gözden geçirme

izni verilmişti, ama asker olunduğunda bu çok doğaldır, askercilik oynayacaktık neredeyse. Charles Anthime'e hep biraz mesafeli davransa da -o da ona giderek daha fazla öyle dav-ransa da- yine de Bossi'nin şakalarına birlikte gülüşmüşler, sonra da gaddar bir yüzbaşı tetkik sırasında Padioleau'nun silahları tanıtma biçimiyle alay edince basbayağı gülmüşlerdi. Daha sonra yazmayı bilmeyenler hariç herkes, mucize eseri bulunmuş bir aperatifle -Seltz suyu olmadığından çeşme suyu katılan bir Byrrh-citron- güzelleşen birkaç kartpostal yazmıştı, ayrıca oğle yemeği de fena değildi, hatta sonrasında kısa bir oglen uykusuna yatmış, öğleden sonra da bir bahçeden erik satın almaya gitmiştik.

işler ertesi günden sonra netleşmeye başladı. Üç hafta boyunca neredeyse hiç durmadan yürüyeceklerdi. Neredeyse her sabah saat dörtte yola düşüyorlar, yolların he-

men kuruyan çamuru üstünde, kimi kez tarlaları ortadan geçerek, hiçbir şekilde mola vermeden yürüyorlardı. Dört beş gün sonra, yeniden ağır bir sıcak başladığı için yolun yarısından sonra erlere her yarım saatte bir kısa mola veriyorduk, ama kısa süre sonra adamlar ikide bir düşmeye başladı, özellikle de yedektekiler. Padioleau da çok sık düşüyordu. O günkü yolun sonuna geldiğimizde kimsede takat kalmıyor, kimse yemek işiyle uğraşmak istemiyordu ve her defasında konserve kutularını açıyor, boğazımızı ıslatacak pek bir şey de bulamıyorduk.

Gerçekten de bölgede şarap alma imkânının kalmadığı kısa sürede ortaya çıktı, hatta birazcık saf alkolden başka içki de kalmamıştı. O da zaman zaman içinden geçilen köylerde gerçek fiyatının beş katma satılıyordu. Köylüler içkiye susamış bir bölük askerin sunduğu altın fırsattan açgözlülükle yararlanıyorlardı çünkü. Uzun sürmeyecekti bu, zira sarhoşluk korkuyu yok ettiğinden genelkurmay kısa süre sonra askeri gereği gibi sulamanın avantaj sağladığını görecekti, ama henüz daha vakit vardı. Bu arada gökte her zaman ve giderek daha sıkça birkaç uçağın geçtiğini görüyorduk, eğlence çıkıyordu, derken sıcaklar azaldı.

Köylerde tütün, sosis, reçel satan işportacılar hariç, yolları üstündeki tarla kıyılarında küçük köylü grupları askerleri alkışlıyordu. Onlara hiç karşılık beklemeden çiçek, meyve, ekmek ya da eskiden düşmanın çıkıp geldiğine tanık olmuş, kimi kez de bombalanmama hakkını elde etmek için çok para

vermek zorunda kalmış köy sakinlerinin sakladıkları şaraplardan sunmaları o kadar da nadir olan şeyler değildi. Askerler bir yandan yürüyor bir yandan da yol kenarlarında toplanmış kadınlara bakıyorlardı, bazen genç ve güzel olanlara da rastlanıyordu. Bir keresinde Ecordal'a doğru giderken, bu kadınlardan pek güzel ya da genç sayılmayacak biri, onlara doğru dini madalyonlar atmıştı.

Giderek daha sık sakinlerince terkedilmiş, kimi kez, belki de haracı ödeyemedikleri için yıkılmış, yağmalanmış ya da yakılmış köylerden geçiyorduk. Boş evlerin mahzenleri çoğunlukla yağmalanmış oluyordu ve buralarda en iyi ihtimalle Vichy su şişeleri buluyorduk. Issız sokaklara kırık dökük eşyalar saçılmıştı. Yerler geçici bir birliğin bıraktığı fişeklikler, dağınık çamaşırlar, kulpu kırık maşrapalar, boş şişelerle doluydu. Bir doğum ilmühaberi, hasta bir köpek, bir sinek onlu, yarılmış bir bel... Çoğunlukla da bunlara kimse dokunmuyordu.

Ayrıca özellikle casusluk konusunda dedikodular yayılmaya başladığında işler biraz daha belirginleşti. Bilmem hangi yörede, bir köprüyü havaya uçurmaya hazırlanan hain bir öğretmenin yakalandığı söyleniyordu. Hatta ve hatta Saint-Quentin'e doğru bu casuslardan ikisini bir ağaca bağlanmış olarak bulduk. Bütün gece fenerle düşmana işaret vermiş olduklarına ikna olmuştuk, oraya yaklaşınca albayın tabancasını çekip gözünü kırpmadan onları vurduğunu gördük. Yine bir akşam on beş günlük yürüyüşten sonra parlamasını engellemek üzere sefertaslarına kamuflaj yapılması emri verilmişti. Anthime pek beceremediği için diğerlerinin nasıl yaptığına baktı, herkes kendi kafasına gore yapıyordu, derken toprak ve cilayı birbirine karıştırarak işin içinden sıyrıldı. Evet, her şey belirginleşiyordu kuşkusuz.

Asker sevkiyatının başlamasından iki hafta sonra Anthime'in Charles'ı artık hiç görmediğini fark ettiği zamanlar da oldu. Yürüyüş sırasında azarlanmak pahasına onu hiç olmazsa uzaktan görmek için saflarda bir aşağı bir yukarı gidip geldi, beyhude bir yorgunluktan başka hiçbir şey elde edemedi. Hatta maceraya atılıp bilgi edinmeye çalıştı, önce ağzını bıçak açmayan rütbelilere tosladı, derken bir akşam, daha konuşkan bir çavuş Charles'ın başka bir yere sevk edildiğini söyledi, neresi olduğunu kimse bilmiyordu, askeri sırdı çünkü. Anthime'in o kadar uykusu gelmişti ki pek de tepki vermedi.

Zaten akşamları moladan sonra yatmak başlı başına bir işti. Köylerde yer olmadığı için birliğin yarısı genellikle dışarda uyumak zorunda kalıyordu, köy boşsa en şanslı askerler terk edilmiş evlere yerleşiyordu. Evlerde hâlâ tek tük mobilya bulunabiliyordu, hatta bazen çarşaf olmasa da yatak bile olabiliyordu. Ama çoğunlukla da kendimize bir yatak uydurmak zorunda kalıyorduk, yonca ya da pancar tarlalarında, bahçelerde ya da ormanda, daldan yapraktan yaptığımız barınakların altında, mucize eseri bulduğumuz bir yonca balyası üstünde ve bir keresinde de terkedilmiş bir şeker fabrikasında. Nereye devrilip yatarsak yatalım rahatlık diye bir şey yoktu, ama hemen uykuya dalardık.

Geceden önce, yorgun olsak da her zamanki faaliyetlere girişirdik: üst baş yıkama, ayakkabıların ve ayakların bakımı gibi angaryalar. Kimileri rahatlamak ve kafasını dağıtmak için kâğıt, domino, dama, birdirbir oynar, hatta yüksek atlama ya da çuval yarışı bile düzenlerdi. Arcenel, daha sakince, bir ağaca ve bir kütüğe adını, Anthime ise bıçağının ucuyla sadece adının baş harflerini ve o günün tarihini kazıyordu. Sonra yemek yiyor ve uyuyorduk, ardından boru sesiyle tüfek omza, çanta sırta, matara kuşağa, fişeklikler bele, 1893 model karo as modeli ve altında kalın bez geçirilmiş tahta çerçevesi bulunan, rengi vagon yeşilinden kızıl kahveye çalan sırt çantası omuzlara deyip yeniden yola vururduk. Bu çantayı sırtımıza ortasına yün tampon konmuş iki kuşakla sabitlerdik.

Çanta boş olduğundan önceleri altı yüz gramdı, hiç ağır değildi. Ama kısa süre sonra ağırlaşacaktı, çünkü sırt çantası yönetmeliği gereği içine ilk parti malzeme özenle yerleştirilecekti, ilkin besin maddeleri, mentollü alkol şişeleri ve yalancı kahve, şeker ve çikolata kutuları, kalaylı demir kupalar, çatal bıçak, bükme demir maşrapa, konserve açacağı ve çakı. Sonra giysiler: uzun ve kısa donlar, pamuklu mendiller, kışlık fanilalar, don lastikleri ve baldır bantları; bakım ve temizlik malzemeleri: elbise fırçaları, ayakkabı ve silahlar için fırçalar, yağ, cila, düğme, ayakkabı bağcığı kutuları, dikiş malzemesi ve ucu yuvarlak makaslar; vücut bakımı ve sağlık malzemeleri: pansuman malzemeleri vc hidrofil pamuk, havlu, ayna, sabun, ustura ve bileğisi, tıraş fırçası, diş fırçası, tarak; bir de kişisel malzemeler: tütün ve tütün kâğıdı, kibrit ve çakmak, cep lambası, nikel ve alüminyumdan asker künyesi, askerin dua kitabı ve not defteri.

Bütün bunlar tek çantaya sığmayacak kadar fazla görünüyordu, ama çengeller sayesinde sayılan malzemelerin bazılarının çantaya asılmasını engelleyen hiçbir şey yoktu. Öncelikle, en üstte, sopaları, çengelleri ve ipleriyle birlikte sarılmış çadır bezinin üstünde bir sefertası bulunuyordu - kafaya çarpmasın diye eğik konurdu. Arkada kamp kurulduğunda çorba için kullanılacak kuru dal demeti, seferta-sının üstünden çıkan bir bağla bağlanmış tencerenin üstüne yerleştirilmişti. Çantanın yan tarafında da deri kılıfları içinde bir iki çiftçi aleti -balta ya da budama makası, orak, testere, bel, kürek ya da bel-kürek, hangisi varsa —ayrıca bir su tulumu ve yolculuk için bezden kılıfı içinde bir fener. Bütün bu ıvır zıvırın tamamı en azından otuz beş kilo çekiyordu, kuru havada. Yani yağmur yağmadan önce.

Bu sivrisinek Marne bölgesi üzerinde, normalde mavi kalan bir yaz sonu göğünde, saat on üçte ortaya çıkıyor.

Kendimizi bu haşereye doğru fırlatalım. Yaklaştıkça giderek büyüyor, en sonunda küçük bir uçağa dönüşüyor, iki kişilik iki motorlu Farman F 37 tipi bir uçak. Arka arkaya oturmuş, biri pilot diğeri rasatçı iki kişi tarafından kullanılıyor, iğreti bir ön camın zar zor koruduğu, birbiri arkasına oturmuş iki kişi. Sonradan yapılacak kapalı kok-pitteki rahatlığa sahip olmayan, uçuş rüzgârının kırbacını yiyen bu iki kişi, daracık bir terasa oturmuşlar ve sanki başlamak üzere olan çarpışma manzarasının keyfini çıkarıyorlar. Kamyon konvoyları ve yürüyen askeri birlikler, manevra alanları ve kışlalar...

Bütün bunların tırmandığı ve homurdandığı, üstünde uçakların uçtuğu askerlerin ter içinde kaldığı yer yüzeyinde aşırı sıcak var. Ağustosun son cehennem sıcaklarından biri, tam da sonbahar dönemecine girmeden once. Ama gökte, yukarda, hava daha serin olduğu için sıkı giyindik.

Başlıkları ve büyük gözlüklerinin altında, tavşan kürküyle ve keçi derisiyle desteklenmiş kauçuklu siyah çadır bezinden yapılma tulum, ceket ve deri pantolon, kürklü eldiven ve potin giymiş iki adam, bedenlerinin hiçbir yeri görünmediğinden birbirlerine fazlasıyla benziyorlardı, yanakları, çeneleri ve konuşmak için açmaya çalıştıkları ağızları dışında -ama bir iki haykırıştan başkaca bir şey çıkmıyor ağızlarından ve seksen beygir motorun gürültüsünden sağır olduklarından ve sözleri rüzgârda dağılıp gittiğinden

bunları da zorlukla duyuyorlardı. Aynı kalıptan çıkmış gibiler, birbirine görünmez bir lehimle yapışmış biblolar gibi, birbirinin aynı kurşun askerler gibi, boynuna kahverengi bir fular bağlamış Charles Seze adlı rasatçı hariç elbette, pilotun adı da Alfred Nobles.

Silahları yok, en azından bu iki motorlunun taşıyabileceği altmış kilo bomba yok, içerdeki küçük makinalı tüfek henüz çalışmıyor. Kaportaya sabitlenmiş olsa da henüz kullanımı tatmin edici sonuç vermedi -hem uçağı kullanıp hem de nişan almak, sonra yeniden doldurmak zor çünkü ayrıca pervane arasından ateş etmeyi sağlayacak senkronizasyon da henüz tam olarak gelişmiş değil.

Ote yandan, bu görevin yeni olmasına ve pek de eğitimini almamış olmalarına karşın korkmuyorlar, çünkü sadece keşifle görevliler. Nobles uçağı uçuruyor, arada altimetreye, pusulaya, hız ve irtifa göstergelerine göz atıyor, Charles Seze dizlerinin üstünde bir askeri harita tutuyor, kahverengi atkısı dürbün ile boynuna asılı ağır hava fotoğraf makinesinin askısına dolanmış. Manzaraya bakarak uçuyoruz, sadece gözlemleme emri almışız.

Kovalama ve bombalama, düşmana bazı sahalarda uçuş yasağı, zeplinlerin saldırısı ve işler zıvanadan çıktıktan sonra da, esirler gelecek. Henüz sadece inceleme aşamasında her şey: fotoğraf çekimi, birliklerin hareketlerinin belirlenmesi, ilerde yapılacak atışların ayarlanması, hatların, havaalanı düzenlemelerinin ve zeplin hangarlarının, ayrıca eklentilerinin, depoların, garajların, komuta barınaklarının, yatakhanelerin, yemekhanelerin belirlenmesi.

Böylece uçuyoruz, gözleri dört açarak, ta ki Farman’m arkasında, sol yanda başka bir sivrisinek belirinceye dek, belli belirsiz. Önce ne Seze ne Nobles fark edemiyor, ama sonra o da giderek büyüyüp belirginleşiyor. Gövde üstüne çadır bezi geçirilmiş, tahta iskeletli bir uçak, kanatları malta haçıyla süslenmiş, kuyruk ve iniş tekerleği jantları alüminyum kaplama, Aviatik model, çift kişilik bir uçak, dosdoğru Farman’a yönelmiş, ne yapmaya çalıştığına dair pek kuşku bırakmıyor, üstelik uçak giderek yaklaşıyor, Charles Seze pilot kabininden sarkan ve hiç kuşkusuz kendilerini nişan alan bir piyade tüfeği fark ettiğinde hemen Nobles’i uyarıyor.

Savaşın ilk haftalarındayız ve uçak yeni bir ulaşım aracı, daha önce askeri amaçla hiç kullanılmamış. Gerçi Hotchkins makinalısı deneme maksatlı ve cephanesiz olarak Farman üstüne yerleştirilmiş, yani işlevsiz. Otoriteler uçaklarda otomatik silahların kullanılmasına henüz izin vermemiş, bunun nedeni ağırlıkları ve kuşkulu işlevselliklerinden çok düşmanın bunu görüp aynısını yapabileceği yolundaki endişe. Durumun değişmesini beklerken mürettebat hiyerarşiyi de pek kaale almadan önlem olarak yanına hiç olmazsa tüfek ya da tabanca alıyor. Bu piyade tüfeğini gören Nobles düşman atışının menzilinden çıkmak üzere zikzaklara başladığında, Charles tulumunun cebini karıştırıp havacılar için özel üretilmiş bir Savage tabancası çıkarıyor, boş kovanın pervaneye çarpmasını önlemek için namlu çevresini saran bir tel ızgara var.

Sonraki dakikalarda Aviatik ve Farman birbiri üstünde uçuyor, karşı karşıya geliyor, birbirinden kaçıyor, birbirine değecek kadar yaklaşıyor, birbirini gözden kaçırmıyor, sonradan it dalaşı denecek dansın ilk figürlerinin taslağını çıkarıyorlar: daire, takla, burgu, Humpty-bumpt, Immelmann hareketleri. Her biri balistik bir avantajdan emin olmak amacıyla en iyi saldırı açısını yakalamaya çalışırken birbirini çalımlıyor. Charles koltuğunda çöreklenmiş, iki eliyle tabancanın kabzasına yapışmış, bu sırada düşman gözlemci sürekli olarak tüfeğinin namlusunu onlara doğrultuyor. Nobles uçağı birden tırmanışa geçirince Aviatik altından geçiyor, sonra aniden yukarı çıkıyor, aynı anda, Charles'ın pilotun tam arkasına gizlenmiş durduğu Farman'ı menziline alıyor, yani onu hareket edemez hale getiriyor. O zaman topçu tüfeği bir kez patlıyor. Bir kurşun on iki metreyi yedi yüz metre yüksekte saniyede bir hava miliyle geçip Nobles'in sol gözünden giriyor ve

ensesinden, sağ gözünün arkasından çıkıyor ve o andan sonra kontrolden çıkan Farman bir süre yalpalıyor sonra da giderek daha dikleşen bir pikeye başlıyor ve yığılıp kalmış Alfred'in arkasında ağzı açık kalmış Charles birazdan çarpacağı yerin yaklaştığını görüyor, son süratle ve birazdan kaçınılmaz, geri döndürülemez ölümüne doğru iniyor, kurtulmaya dair tek bir umut kırıntısı yok -aşağıda Jonchery-sur-Vesle mezrası bulunuyor,

Champagne-Ar-dennes bölgesine ait ve sakinlerine Joncavidulien adı verilen güzel bir köy.

Yağmurlar başladığında çantanın ağırlığı neredeyse iki katma çıktı ve bir de üstüne dondurucu rüzgâr bindi, oyle ağır bir rüzgârdı ki hareket ediyor olmasına şaşıyorduk. Belçika sınırına ulaştığımızda mosmor bir soğuk vardı, orada gümrükçüler seferberlik günü büyük bir ateş yakmışlar, o zamandan beri de hiç söndürmemişlerdi, işte o ateşin hemen yanma büzüşerek sıkışık düzen yatmaya çalıştık. Anthime bu gümrükçülere imrendi, hayatları dingin, diye düşündü, görevleri tehlikesiz, uyku tulumları da koyun postundan-dı. Onları geride bırakıp iki gün boyunca yürüdükten sonra giderek yaklaşan top seslerini duyduğu zaman onlara daha da imrendi, sürekli bas ve beraberinde devriye birlikleri arasındaki dalaşa işaret eden dağınık atış sesleri.

işte yankılanan bu tüfek seslerini duyduktan çok kısa bir süre sonra, Maissin’in biraz daha ötesindeki bir vadide, birdenbire kendimizi ateş hattının tam ortasında bulduk. Artık kaçış yok. işte orada anladık ki artık vuruşmak, ilk sıcak çatışmaya girmek gerek, ama ilk mermi yanından geçinceye kadar Anthime bütün bunların gerçekliğine inanamamıştı. Artık tamamen inanmak zorunda kaldığında, sırtında taşıdığı her şey daha da ağır geldi: çanta, silahlar ve hatta küçük parmağındaki şövalye yüzüğü bile bir ton çekiyordu, o ise avcundaki acının yeniden başlamasına ve bu acıyı daha önce olduğundan çok daha fazla hissetmesine engel olamıyordu.

Derken, ileri, diye bağırdılar, sonra arkasmdakile-rin enikonu iteklemesiyle artık tamamen gerçek bir savaş

meydanın ortasında, pek de ne yapacağını bilemeden kaldı. Önce Bossi ile bakıştılar, arkalarında Arcenel kayışlarını sıkılaştırıyor ve Padioleau kendi kadar bile beyaz olmayan bir mendile burnunu siliyordu. Sonra koşar adım ileri atılmak gerekti, bu sırada arka tarafta, arkalarında yirmi kadar asker grubu, son derece sakin biçimde, mermilerden korkmadan daire oluşturdular. Birliğin bandosuydu bu, beyaz bagetini kaldıran bando şefi havayı *La Marsaillaise* marşıyla doldurdu, orkestra saldırıyı kahramanca taçlandırmak istemişti. Gizlendikleri ormanın içinden iyi savunma yapan düşmanlar önceleri birliğin ilerlemesini engelledi, ama onları zayıflatmak amacıyla arka taraftan topçular ise karışınca saldırıya geçtik, buz gibi

havayı delen süngüler önde, iki büklüm olup sırttaki yükün ağırlığıyla yalpalaya yalpalaya koşuyorduk.

Oysa çok erken saldırmıştık, üstelik savaş alanının ortasında kalan yola kitleler halinde girmek gibi bir hata da yapmıştık. Gerçekten de ağaçların arkasına konuşlanmış düşman topçularının keşfedip iyice belirledikleri bu yol son derece açık bir hedef oluşturuyordu. Hemen yanı başında birkaç asker anında düştü, Anthime fışkıran bir iki kan fıskiyesi görür gibi oldu, ama bunları aklından kararlı biçimde çıkardı -emin bile değildi, bunun fışkıran kan olup olmadığını anlayacak zamanı da yoktu, ayrıca böyle bir şeyi en azından bu haliyle ve bu biçimde görmüş de değildi. Zaten bunları düşünebilecek kadar aklı başında da değildi, düşman diye gördüğü ne varsa ona doğru ateş edip özellikle de neresi olursa olsun bir sığınak bulmak derdin-deydi. Şans işte, düşman ateşiyle anında delik deşik edilmiş olsa da yolun üstünde, orada burada yığılmış kütük kümeleri vardı ve ilk anda buralara birazcık sığınabildik.

Ama sadece birazcık... Kükreyerek verilen emirlerle piyadenin ilk safları bu yolu terk edip kıyısında bulunan ve apaçık hedef olan yonca tarlalarına geçmek zorunda kaldı ve o andan sonra karşıdan gelen düşman kurşunlarından sakınmaya çalışırken bir de kendi kuvvetlerinin arka taraftan özensizce açtığı ateşten korunmaları gerekti, derken saflar darmadağın olmaya başladı. Bunun nedeni deneyimsiz olmamızdı, çatışmalar yeni başlamıştı. Bu tür karışıklıkları engellemek üzere, ileri gözetleyici subaylar tarafından iyi görünebilmek için parkanın sırtına kare biçiminde büyük, beyaz bir bez parçası dikme emrinin verilmesi çok daha sonraya rastlayacaktı. Bu arada, orkestra savaşta iyi direnmekteyken baritonun kolunu bir kurşun delip geçti ve tromboncu da çok kötü yaralanarak yere yığıldı; çalgıcıların oluşturduğu daire daha da daraldı ve birbiri içine geçmiş durumda olsalar da en küçük nota hatası yapmadan çalmayı sürdürdüler, sonra kanlı mızrağın havaya kalktığı ölçüye geldiklerinde flütçü ve alto cansız yere yığıldı.

Topçular hücuma destek vermekte geciktikleri için birlik bütün gün hiçbir ilerleme sağlayamadı, sürekli biraz ilerleyip sonra geri çekiliyordu. Nihayet akşam, birlik ma-kinalı desteğinde son bir hamleyle düşmanı ormanın ötesine püskürtmeyi başardı. Anthime gözlerinin tam önünde başka

adamların delindiğini, ardından geriye doğru çekilerek süngünün vücuttan çıkarıldığını görür gibi oldu. O da tüfeğinin üstüne yatıp iki büklüm olmuş halde, artık en küçük bir engeli, insan bedenlerini, hayvan bedenlerini, ağaç kütüklerini, artık önüne ne çıkarsa delip geçmeye, şişlemeye, mıhlamaya hazırdı -süreklilik gösteren bir durum değil bu, ama kesin bir durum, bunun haricinde gözü hiçbir şeyi görmüyor- ancak karşısına bunu yapma fırsatı hiç çıkmadı. İşine odaklanıp ayrıntıları bir yana atarak herkesle birlikte ilerlemeyi sürdürdü, ancak kazandıkları bu toprak uzun süre ellerinde kalmayacaktı. Birliğin hemen ardından geri çekilmek zorunda kaldı, çünkü destek bir türlü gelmiyor, desteksiz de direnecek durumları kalmıyordu. Anthime bütün bunları ancak sonradan, ona anlatıldıktan sonra anımsıyordu, o sırada hiçbir şey anlamamıştı, genelde öyle olur.

İşte o ve diğerleri için ilk çarpışma böyleydi, sonunda birkaç düzine asker arasında komutan Vayssiere, bir yardımcı ve iki astsubay ölmüştü, sedyecilerin gece oluncaya dek taşıyıp durdukları yaralılar da cabası. Orkestradansa klarnetçilerden biri karnından vurulmuş, göbek delinince koca kasa çalgısıyla birlikte sallanıp düşmüştü ve ikinci flütçünün de artık elinin yarısı yoktu. Çarpışma sonunda Anthime ayağa kalkınca sefertasının, tenceresinin ve kepinin kurşunlardan delik deşik olduğunu gözlemledi. Bir şarapnel parçası Arcenel'in sırt çantasının üstünü tamamen parçalamıştı, ayrıca çantanın içinde, ceketini de yırttıktan sonra çantayı delmiş bir mermi buldu. İçtimadan sonra birliğin yetmiş altı kaybı olduğu ortaya çıktı.

Ertesi gün şafakla birlikte yine uzun süre yürümek, inişli çıkışlı tepe ve tümsekler yüzünden fazlasıyla eziyetli ve yorucu olsa da çoğunlukla ormanın içinden gitmek gerekti, çünkü orada düşman dürbünlerine, pilotların ya da yere bağlı balonlardaki keşif subayının uzakları gören bakışlarına daha az maruz kalıyorduk. Giderek daha fazla cesetle, terkedilmiş silah ve cephaneyle karşılaştık, iki üç kez çarpışmak zorunda kaldık, neyse ki bunlar sadece dalaştı, her bakımdan Maissin'deki ilk çarpışmadan daha kısa ve daha düzensizdi.

Bu yürüyüş bütün sonbahar sürdü ve sonunda her şey otomatiğe bağlandı, artık yürüyor olduğumuzun farkında bile değildik. Bu da aslında pek fena değildi. Böylelikle bedeni otomatiğe bağlıyor, bu sırada başka şeyler düşünebiliyor ya da hiçbir şey düşünmeyebiliyorduk, ama kış gelip de savaş

kesintiye uğrayınca artık durmamız gerekti, iki taraf birbirine doğru ilerleye ilerleye oyle bir noktaya geldi ki artık daha ileri gidemez oldu, karşı karşıya durup orada çakıldı, buz gibi soğuk havada donup kaldılar, sanki hava İsviçre’den Kuzey denizine kadar uzanan upuzun bir hat üstünde birliklerin her hareketini dondurmuştu, işte Anthime ve diğerleri hareket etmeyi bırakıp bu hat üzerinde bir yerlerde, bağırsak denen patikalarla birbirine bağlanmış derin siperlerden oluşan ağın içine tıkılıp kaldılar, ilke olarak bütün bu sistemi önce Istihkâmcılar kazmıştı, ama sonrasında bizzat kendi ellerimizle kazmamız gerekti, öyle ya, sırtımızda taşıdığımız bel ve kürek orada öyle yanlamasına dursun da süs olsun diye konulmamıştı. Ayrıca, karşı taraftan her gün olabildiğince adam öldürmeye ve komuta kademesinin keyfine göre, santimi metresi ne kadarsa artık, biraz toprak kazanmaya çalışalım derken, orada gömülüp kaldık işte.

Öngörüldüğü gibi, Blanche ocak sonunda dünyaya bir çocuk getirdi, kız çocuğu, 3 kilo 620 gram, adı Juliette oldu. Yasal baba olmayınca -herkesin o olduğunu düşündüğü biyolojik baba altı ay önce Jonchery-sur-Vesle kırsalında yere çakıldığı için bu yokluk daha da çaresizdi- ona annesinin soyadını verdiler. Juliette Borne yani.

Annesinin bu çocuğu evlilik dışı doğurmuş olması pek rezalet olarak karşılanmadı, hatta dedikodusu bile yapılmadı. Borne ailesinde epey serbest görüşlüyüzdür. Blanche doğumdan sonra kentte çok görünmemekle yetindi, düğünün gecikmesini savaşa bağladık, herkesi yapılmamış bir nişan törenine inandırdık, bu işin üstünü, hemen kahramanlaştırılan, yiğitlikle taçlandırılan ve Monteil’in anında müdahalesiyle şehitliği bir madalyayla ödüllendirilen, varsayımsal baba figürüyle örtmeye çalıştık. Blanche’m babası, uzak geleceği düşününce, erkek varis olmadığından fabrikanın geleceğinin güvence altına almamamasma üzülmüş olsa da, Juliette’in doğumu daha dünyaya gelmeden yetim kalan bu çocuğun el üstünde tutulmasına engel olmadı.

Kendimi affedemiyorum, diye iç geçirdi Monteil, kendimi asla affetmeyeceğim. Hekim, tanıdıklarına torpil yaptırmıştı, Charles’ın cepheden kurtularak temiz havada, yeryüzündeki ateşten daha iyi korunacağını ummuştuk. Tamam, tanıdıklar işe yaramış, işler yolunda gitmiş, onu yerdeki çarpışmalardan kurtarmış, sanki bir arpalıkmış gibi,

yeni parlayan havacılığa geçişini sağlamıştık -siviller çarpışmalarda uçakların bu derece etkinlikle kullanılabile-

çeklerini henüz öngöremiyorlardı. Oysa sonuç itibariyle bunun yanlış hesap olduğu ortaya çıktı, babasız Juliette'in babası havada mevta olmuştu, çamurun içinde olsa bu kadar hızlı olmazdı belki de. Kendimi affetmeyeceğim, diye yineledi Monteil. Piyade olsa daha iyi olurdu belki. Nerden bilirdik ki. Blanche pişmanlığın bir işe yaramayacağını söyledi kısaca, sürekli bunları konuşacak değildik, böyle hayıflanıp duracağına gidip kıza bir baksa fena olmayacaktı.

işte bu kız üç aylık olmuştu, ilkbahar başındaydık, Blanche artık ağaçlarda tomurcuk momurcuk görüyordu, gerçi çocuk arabasının durduğu pencere önünde kuşlardan eser yoktu. Affedin beni, dedi Monteil, oturduğu koltuktan zorlukla doğrularak, çocuğu arabadan çıkarıp muayene etti -nefes, ateş, gözle tetkik- sonra dedi ki her şey mükemmel cancazım. Şahane, dedi Blanche emzikliyi sarıp sarmalarken. Peki ya aileniz, diye sorup öğrenmek istedi Monteil. Dayanıyorlar, dedi Blanche, Charles'ın ölümünden sonra zor oldu ama miniğim avutuyor onları. Evet, diye başladı yine Monteil, yaptığıma hep pişman olacağım, ama onun iyiliğini istedim, öyle değil mi. Tamam, tamam, diye kestirdi Blanche. Peki, bu arada kardeşi, diye sordu Monteil. Anlamadım, dedi Blanche, kimin kardeşi? Charles'ın kardeşi, diye anımsattı, haber alıyor musunuz? Kartpostal gönderiyor sürekli, diye karşılık verdi Blanche. Hatta mektup da, zaman zaman. Şu sıralar Somme'da bulunuyorlar, pek şikâyetçi görünmüyor, iyi işte, diye fikir beyan etti Monteil. Zaten, diye sürdürdü Blanche, Anthime şikâyet eden biri değildir. Siz de biliyorsunuz ya, uyum sağlamayı bilir.

Aynen öyle oldu, Anthime uyum sağladı. Zaten uyum sağlamasın da ne yapsın ki, duruma pek tahammül edemeyip bunu yazmaya da kalkamazdı, asker mektubu okunurdu, şikâyet etmek kolay değildi. Evet, Anthime gündelik temizlik, tahkim, malzeme yükleme ve taşıma işlerine, siperde yatıp kalkmaya, gece nöbetlerine ve dinlenme günlerine nispeten kısa sürede alışmıştı. Aslında dinlenme günlerinin sadece adı vardı, çünkü günler talimlerle, eğitimle, manevralarla, tifo aşılarıyla, her şey yolunda gittiğinde duşlarla, resmigeçitlerle, silah kuşanmalar ve törenlerle geçiyordu -altı ay önce icat edilmiş savaş madalyası töreni ya da örneğin bölükte son

günlerde görüldüğü gibi, romatizmasına karşın cephede gösterdiği cesareti nedeniyle bir başçavuşun yüzüne okunan teşekkür name gibi. Anthime şevklere, kamuflajlara ve özellikle de diğerlerine alıştı.

Diğerleri genellikle köylülerden, tarım işçilerinden, zanaatkârlardan ya da amelelerden oluşuyordu ama sadece bunlar yoktu, yani tıpkı Anthime Seze gibi okuyabilen, yazabilen ve hesap kitap bilenlerin, dolayısıyla da arkadaşlarının mektuplarını kaleme alıp onlara gelen mektupları da okuma iyiliğini gösterebilenlerin çoğunlukta olmadığı, daha ziyade proleter bir kitleydi bu. Ulaşan haberler dinlemek isteyenlere anlatılırdı, Anthime Charles'ın ölümünü öğrenince bu haberlerden uzak durdu ve içini sadece Bossi'ye, Arcenel'e ve Padioleau'ya açtı -bu dördü birliğin hareketlerine karşın, her zaman birbirlerinden çok uzaklaşmamanın bir yolunu ne yapıp edip buluyorlardı.

Kıyafet değiştirmeye gelince; ilkbaharda açık mavi parkalarımız oldu, yeniden görünen güneşin altında iyi gidiyordu, cırtlak kırmızı pantolonlarsa neredeyse tamamen kayboldu, ya üstlerini mavi bezle sardık ya da yerine kadife pantolon dağıttık. Savunma aksesuvarı olarak once metal başlıklar dağıtıldı. Bunlar kafanızı tamamen içine alan ve meşin kepin altına takılan çelik başlıklardı, ardından birkaç hafta sonra mayıs ayında pek de hoş olmayan teknik bir yenilik ortaya çıktı. Bir çimenlikte kamp kurduğumuzda zehirli gaza karşı bireysel koruyucular dağıtıldı, ağız tıkaçları ve mika gözlükler.

Tetiklediği migren bir yana sürekli baştan kayan, rahat takılmayan metal başlık pek büyük başarı elde edemedi. Giderek daha az takar olduk, bir süre sonra da artık yalnızca yumurta pişirmek amacıyla ya da yedek çorba kâsesi olarak mutfak malzemesi haline geldi. Eylülün ilk günlerinde Anthime'in birliğini Ardennes ve Sommes'dan sonra Champagne'a doğru kaydırdılar, bu başlığın yerini insanı daha ciddi koruduğu ileri sürülen ama ilk modelleri parlak maviye boyanmış bir miğfer aldı. Başımıza geçirdiğimizde önce çok eğlendik, o kadar büyüktü ki yüzümüz görünmüyordu. Artık kimseyi güldürmediğinde ve güneş ışıklarının bu mavi renk üzerinde çekici hedefler yaratacak şekilde parladığı ortaya çıkınca, geçen yıl sefertasları için yaptığımız gibi bunları da çamurla sıvadık. Bu miğferlerin rengi ne olursa olsun sonbahar saldırısı sırasında başımızda bunların olmasından rahatsız

olduğumuz söylenemezdi. Tam da ekim sonunda zor bir gun geçirdik ve o gün bu miğferler hiç de fazlalık gibi gelmedi.

O gün sabahın erken saatlerinden itibaren çok sert bir bombardıman başladı. Düşman önce sadece büyük çaplı toplarla ateşe başladı, hatları derinlemesine hallaç pamuğuna çeviren, sağlam askerlerin ve yaralıların toprak altında kalmasına yol açan göçüklere neden olan 170 ve 245'lik toplardı bunlar. Toprak çığı altında kalanlar bir anda boğuluyorlardı. Anthime bir metre yanından geçen y zlerce mermiden, elli metrelik mesafeye düşen onlarca top mermisinden kaçarken bir bombanın ardından açılan bir çukurda mahsur kalıyordu neredeyse. Bir bomba biraz daha yakınına düştüğünde sonunun geldiğini düşündü, kırağının altında bir an can havliyle sıçradı, top mermisinin çarpmasıyla önce parçalanan sonra da etrafa saçılan bir kum torbası onu neredeyse gömüyordu, ama bir yandan da şarapnellerden korumuştu, işte tam o anda düşman piyadeleri kargaşadan, herkesin şaşkınlığından ve siperlerin alt üst oluşundan yararlanarak kitle halinde saldırıya geçti ve birliğin tamamına birden korku saldı. Herkes panik içindeydi, herkes Almanlar geliyor diye haykırarak geriye kaçtı.

Anthime ve Bossi yüzükoyun sürünüp buldukları ilk sığınağa girerek yerin birkaç metre altındaki bir dehlizde gizlenmeyi başardılar ve işte o anda mermi ve toplara bir de gaz eklendi. Her tür gaz, kör edici, deri dökücü, boğucu, öksürtücü ya da göz yaşartıcı gaz... Düşman bunları tüplerden ya da özel toplarla, küme küme ve rüzgârın yönüne doğru bol bol atıyordu. İlk klor kokusundan itibaren Anthime korucuyu bandını taktı ve Bossi'yi dehlizden çıkıp açık havaya geçmeleri gerektiğine ikna etti. Dışarda mermiler vardı gerçi ama hiç olmazsa çok ağır ve çok daha sinsice öldüren bu dumanlardan kurtulabilirlerdi, bu gazlar dumanı geçtikten sonra toprak çukurlarda, siperlerde, bağırsaklarda birikiyor ve uzun süre kalıyordu.

Bütün bunlar yetmiyormuş gibi gizlendikleri yerden çıkar çıkmaz bir Nieuport avcı uçağı yere çakıldı ve siperin tam üstünde, sığınağın tam yanında parçalanarak bir toz ve duman kargaşası yarattı. Çarpmayla ölmüş olan iki pilotun yandığını ve oturdukları yerde eridiklerini, kemerle koltuklara bağlı çıtırdayan iskeletlere dönüştüklerini gördüler. Bu sırada gün batıyordu ama bu kargaşa içinde pek fark edilmiyordu ve batarken bir anlığına görece bir sakinlik belirir gibi oldu. Bununla birlikte günü son bir

ateş fırtınasıyla, son bir havai fişek gösterisiyle bitirmeye karar vermiş gibiydik, çünkü yeniden muazzam bir top atışı başladı. Anthime ve Bossi başka bir merminin patlaması sonucunda yeniden toprağa belendiler, biraz önce çıktıkları dehlize yuvarlandılar ve tavan gözleri önünde patlayan mermiye dayanamadı.

Gece olunca ateş azaldı, saldırı nedeniyle yiyecekler dağılmış olduğu için karanlıkta ara siper yollarından beş kilometre kat edip yiyecek getirmek üzere Perthes'e gitmek zorunda kalmamış olsaydık her şey sakinleşmiş olacaktı. Dönüşte Anthime uyumaya gitmeden önce Blanche'm Juliette'ten haberler yazdığı bir mektubu okuyacak zamanı ancak buldu -ikinci dişini çıkarmış, iaşe astsubayından 120. bölüğün sağdan iki siper aldığını öğrendi. Sol tarafta Souain tepesine doğru karşıdaki düşman iki siper almış, ama söylendiğine göre ikisi de geri alınmıştı, kısaca biteceği yoktu bu işin.

Ertesi gün sabahtan itibaren, artık kanıksanmıs zemheri soğuğunda bu bitmek bilmeyen çoksesli gümbürtü yeniden başladı. Sürekli bas tonunda gürleyen top, sağa sola düşen, patlayan her çaptan top mermisi, güzergâhına göre ıslık çalan, şaklayan, iç çeken ya da miyavlayan mermiler, makinalılar, el bombaları ve alev silahları, her yer tehditlerle doluydu. Yukardan tehdit, uçakların atış menzili ve obüs atışlarıydı, karşıda düşman topçusu ve sakin anı fırsat bilip uyumaya çalıştığımızı siperin dibinde, aşağıda bile tehdit vardı, siperin altında düşmanın sessizce eşelendiğini duyuyorduk, yattığımız yerin tam altından tünel açıp mayın yerleştirerek insanlarla birlikte siperi de yok etmekti amaç.

Tüfeğimize, bıçağımıza sarılıyoruz, silahların gazdan sararmış, donuk, paslı metali artık sadece aydınlatma fişeklerinin ışığı altında birazcık parlayabiliyor, parçalanmış atların, çürüyen cesetlerin, sonra çamurun içinde hâlâ ayakta kalabilenlerin çiş, bok ve ter kokuları, pisliklerinin ve kusmuklarının yarattığı iğrenç havada, tabi bir de her yeri kaplayan bu küflü, çürük, kekre koku var, ama normalde cephede açık havada değil miyiz ki. Ama hayır, bu pis kokuyu insan kendi kişiliğinde, kendi içinde duyuyor, çürüyen cesetlerin asılı kaldığı dikenli tellerin ardında. Istihkâmcılar telefon tellerini sabitlemek için kimi kez bu parçalanmış cesetleri kullanıyor -bu kolay iş değil, kazmacılar yorgunluk ve korkudan

terliyorlar, daha rahat çalışabilmek için parkalarını çıkarıyorlar, yerden çıkan bir kolu portmanto gibi kullanıp oraya asıyorlar.

Bütün bunlar binlerce kez betimlenmiş olduğu için bu iğrenç ve pis kokulu opera üzerinde vakit kaybetmeye gerek yok belki de. Ayrıca savaşı bir operaya benzetmek de pek yararlı ya da geçerli olmasa gerek, hele bir de operayı pek sevmiyorsak, savaş gibi o da muhteşem, duygu dolu, abartılı, bitmek bilmez azaplar içerse de, savaş gibi o da çok gürültü olsa da ve daha açık söylemek gerekirse, aslında basbayağı sıkıcı olsa da.

11

Öncekilere epey benzeyen sabahlardan birinde obüslerle birlikte kar da yağmaya başladı -gerçi aynı ritimle değildi, o sabah biraz daha azdı sayıca, oraya kadar sadece üç-bununla birlikte Padioleau bundan şikâyet etmeye koyuldu.

Acıktım, diye inliyordu Padioleau, üşüdüm, susadım ve yoruldum. Tabii ki dedi Arcenel, hepimiz öyleyiz. Ayrıca kendimi ezilmiş hissediyorum, diye sürdürdü Arcenel, karnım da ağrıyor. Karnının ağrısı geçer, diye tanı koydu Anthime, hepimizde oluyor az çok. Tamam, ama en kötüsü de karnım ağrıdığı için mi kendimi ezilmiş hissediyorum, diye sürdürdü Padioleau, (tepemizi attırmaya başlıyorsun, diye çıkıştı Bossis) yoksa ezilmiş hissettiğim için mi karnım ağrıyor bilemedim, anladınız mı durumu. Git işine, diye kestirip attı Arcenel.

İşte tam o sırada uzaklarda, ilk üç top mermisi hatların uzağına düştü sonra da boşu boşuna patladı, bir dördüncüsü, daha iyi nişanlanmış bir 105'lik, siperde daha iyi sonuçlar aldı. Komutanın emir tablosunu altı parçaya ayırdıktan sonra parçalarından birkaçı irtibat memurunun kafasını uçurdu, Bossi'yi dehlizin payandasına damardan mıhladı, çeşitli askerleri farklı açılarda kıyım kıyım yaptı ve bir nişancının bedenini uzunlamasına ikiye böldü. Bu adamın pek uzağında bulunmayan Anthime tıpkı bir anatomi resminde olduğu gibi ikiye ayrılmış nişancının bedeninde beyinden kalçaya kadar bütün organları gördü ve aynı anda dengesini yitirip korunmak için çömeldi, ardından muazzam patlama sesiyle kulakları sağır oldu, taş, toprak toz ve duman bulutundan gözleri karardı, bir yandan da ayakkabıları

bileklerine kadar çamura batmış halde korkudan ve tiksintiden üstüne başına kusuyordu.

Sonra her şey bitiverdi sanki. Siperdeki duman açılmaya başlayınca, çevrelerinde ama daha uzaklarda başka gösterişli patlama sesleri birer yankı gibi dalgalanmayı sür-dürse bile, bir tür sakinlik yerleşti. Kurtulmuş olanlar iyi kötü doğruldular, üstlerine toprak parçaları, vücut parçalan saçılmıştı, sıçanlar oraya buraya dağılmış bu etleri kapmak için birbirlerini yiyorlardı -çenesi yok olmuş bir kafa, alyansı üstünde duran bir el, çizmesi içinde bir ayak, bir goz.

Böylece sessizlik tam çöküyordu ki, nerden geldi, nasıl oldu, bilemedik, gecikmiş bir top mermisi, bir dipnot gibi kısa bir top mermisi çıkageldi. Neolitik devre ait, cilalı balta biçiminde, döküm bir demir parçasıydı bu, yakıcı, dumanlı, bir el büyüklüğünde, kocaman bir cam parçasıyla aynı keskinlikteydi. Sanki kişisel bir meseleyi halledi-yormuş gibi, diğerleriyle ilgisi olmayan kişisel bir hesabı görmek istermiş gibi doğrudan havayı yarıp ayağa kalkmakta olan Anthime’e doğru yöneldi ve hiç ağız dalaşma girmeden sağ kolunu omzunun tam altından kopardı aldı.

Beş saat sonra sahra revirinde herkes Anthime’i kutladı. Herkes bu güzel sakatlığa ne kadar imrendiğini gösterdi, akla gelebilecek en güzel sakatlanmaydı bu. Ciddi, sakat bırakan bir yaralanma, ama aslında diğerlerinden çok da ağır değil, sizi bir daha cephenin yanma yaklaştırmayacak yaralardan olduğu için herkes böyle bir yaralanmayı isterdi. Sedyesine dirseklerini dayamış, kep sallayan arkadaşlarının coşkusu o kadar büyüktü ki -en azından suratı asık olmayanlar ve coşku göstererek durumda olanlarınki-Anthime acıdan şikâyet etmeye ya da bağırmaya, henüz yok olduğunun tam da bilincinde olmadığı kolunun kopmuş olmasından yakınmaya cesaret edemedi. Aslında ne bu acının ne de genel olarak dünyanın durumunun bilincindeydi, diğerlerine görmeden baktığı için artık bundan sonra sadece tek dirseğini dayayabileceği de aklına gelmiyordu. Komadan çıktıktan ve ameliyathane denilen yerden ayrıldıktan sonra, gözleri açık ama hiçbir yere bakmadan, bir noktaya sabitlenmiş halde, neden olduğunu bilmiyordu ama bu gülüşmelere bakılırsa sevinse iyi olurdu, iyi olurdu, ama neden olduğunu bilmeden de olsa durumundan utanç duymuyor da değildi. Revirdeki övgülere otomatik olarak tepki

verirken, onayladığını göstermek isterken uzun bir kasılmayı andıran bir gülüşle güldü, kişnemeyi andıran bu uzun kasılma karşısında herkes anında sustu, hemen ardından sağlam bir morfin iğnesi onu yeniden hiçlikler dünyasına havale etti.

Ve altı ay sonra, ceketinin kolu katlanıp sağ böğrüne çatal iğneyle tutturulmuş halde, diğer bir çengelli iğne de göğsünün diğer yanında yeni bir savaş madalyasıyla birlikte Anthime, Loire'ın tren peronlarından birinde geziniyordu. Yine bir pazar günüydü ve sağlam koluyla Blanche'ın sağ koluna girmiş, içinde Juliette'in uyuduğu bebek arabasını itiyordu. Anthime siyah giyinmişti, Blanche da yastaydı. Mağazaların haziran güneşi altında belli belirsiz ışıldayan solmuş yaldızlı süsleri hariç, çevrelerindeki her şey bu renkle uyuşuyordu aslında. Gri, kahverengi, vagon yeşili gibi serpiştirilmiş renkler. Anthime ve Blanche az konuşuyorlardı, basında çıkmış haberlere dair kısa bir iki cümle hariç. Hiç olmazsa Verdun'dan kurtuldun, demişti Blanche ona, o ise karşılık vermeyi uygun görmemişti.

Neredeyse iki yıla yaklaşan savaşta giderek daha çok kişinin askere alınması ülkeyi sürekli sarsmış, günlerden pazar olsun ya da olmasın sokaklarda giderek daha az insana rastlanır olmuştu. Hatta pahalılık ve alışveriş yapmanın zorluğu nedeniyle kadınlara ve çocuklara da rastlanmaz olmuştu. Azıcık savaş ödeneği alan kadınlar kocaları ve erkek kardeşleri olmadığından iş bulmak zorunda kalıyorlardı. Afiş yapıştırma, posta dağıtma, bilet kontrolü ya da, fabrikada özellikle de silah fabrikalarında iş bulamazlarsa, lokomotif sürücülüğü. Artık okula gitmeyen çocukların da uğraşacak işleri oluyordu, on iki yaşından itibaren pek

rağbette olan çocuklar şirketlerde ve bütün kent çevresindeki tarlalarda - atları sürmek, tahılları biçmek ya da hayvanlara bakmak gibi işler- büyüklerin yerini alıyorlardı. Geriye büyük çoğunluğu oluşturan yaşlılar, kanun kaçakları, Anthime gibi birkaç engelli ve tasması olan ya da olmayan birkaç köpek kalıyordu.

Bir keresinde bu köpeklerden biri Fosse peronunun diğer tarafındaki başka bir köpekten cinsel olarak tahrik olunca azdı ve beceriksiz biçimde gelip bebek arabasının tekerine çıkmaya kalktı, bir an bu hareket arabanın dengesini bozdu, köpek Blanche’ın sert bir iskarpin darbesiyle işten vazgeçip inleyerek kaçıp gitti. Genç kadının işi hallettiğinden emin olduktan sonra Anthime yeğeninin uyanmamış olduğunu doğruladı ve gözleriyle hayvanı izledi, sağa sola çarparak yan yan giden köpek, ereksiyon yerli yerinde ama olay sırasında partneri buhar olup uçtuğu için artık nafile, Verrerie sokağının köşesinden döndü ve gözden kayboldu.

12

Anthime şu son beş yüz gün boyunca çok hayvan görmüştü, her türlüsünden. Çünkü savaş kuşattığı kentleri kalbura çevirirken, işgal edip bombalarken, yakarken, hayvanların çok olduğunu bildiğimiz köylere de el atıyordu.

Öncelikle yararlı hayvanlar; çalıştırılanlar ya da yenenler, ya da her ikisi de, köylüler çiftlikleri ateşler içinde, tarlaları kül olmuş halde, arkalarında hayvanları ve kümes-tekileri bırakarak terk edip gittiklerinden, bu hayvanlar artık çatışma alanı haline gelmiş alanlarda başıboş kalmıştı. Aslında yörenin şirketleri bunları alıp bir yerde toplama işiyle görevliydi, ama başıboş kalmış büyükbaşlarla bu iş pek kolay olmuyordu, çünkü kısa süre sonra vahşileşiyorlar ve tehlikeli hale geliyorlardı, özellikle de kin güden ve bu yüzden de yakalanamayan boğalar. Yöre insanı için, hatta köy kökenli olanlar için bile, yol kenarlarında başıboş kalan koyunları, kaçıp giden domuzları, ördekleri, tavukları, piliçleri ve sayıları çok azalmış horozları, evsiz tavşanları yeniden bir araya getirmek basit bir iş değildi.

Göçebeleşmiş bu türler en azından fırsat buldukça asker birliklerinin pek de keyifli olmayan tekdüze hayatına keyif katabilirdi. Örneğin güzel bir gün yolunu şaşırmış bir kaz bulmak, soğuk çorba, konserve sığır eti ve önceki günden kalma ekmekten oluşan yemeğe değişiklik getirebilirdi -şarap artık sorun değildi, çünkü genelkurmayda, askeri sarhoş edince cesaretinin arttığı ve özellikle de durumunu akima getirmediği yolundaki görüş giderek daha çok benimsendiğinden alkol ve şarap bol bol dağıtılır olmuştu. Bu şekilde yakalanan her hayvan tam bir şölene sebep oluyordu. Hatta açlık başa vurunca, kasap mesleğini keyifle icra eden Padioleau’nun teknik desteğiyle

Arcenel ve Bossis'nin, canlı bir öküzün budundan ayaktayken parça koparıp sonra da onu öylece bıraktıkları bile olmuştu. Meuse kanalı üzerinde çekecek mavna kalmamasına üzülen, avare avare dolaşıp duran, artık hayatta bir amaçları kalmamış atları da alaşağı edip hiçbir iç sıkıntısı duymadan yediğimiz bile oldu.

Bununla birlikte arada bir sadece yararlı ve yenebilir hayvanlarla karşılaşmıyorduk. Ayrıca evcil hatta dekoratif olan, rahatlarına daha düşkün hayvanlara da rastlıyorduk. Sivillerin göçünden sonra sahipleri kalmamış, tasmalarını ve onlara verilen isim de dahil olmak üzere her şeyi unutma yoluna girmiş, her günkü hazır kumanyadan artık mahrum köpekler ve kediler. Öte yandan kafesteki kuşlar, muhabbet kuşları, hatta daha süslü olan tavus kuşları gibi süs hayvanları da vardı. Bunları kimsenin yemeye niyeti yoktu ve zaten kötü kişilikleri ve kendini beğenmişlikleri yüzünden işin içinden kendi başlarına sıyrılma şansları kalmıyordu. Askerlerin aklına bütün bu hayvanattan yararlanıp onlarla beslenmek gelmemişti, en azından ilk başta. Bununla birlikte bu hayvanların yakınında olmayı istiyorduk, -kimi kez sadece birkaç günlüğüne- ve bir siper kavşağının köşesinde amaçsız dolaşan bir kediyi birliğin maskotu olarak kabul ettik.

Bunların dışında, evcil olmayan hayvanlar da vardı, çevrede sıçrayıp duran ya da olduğu yerde hareketsiz kalan, siperin çamuruna gömülmüş duran hayvanlar -ama onlar da başka bir konuydu. Tarlalar ve ormanlar topçu atışlarıyla silip süpürülüp yakılıp yıkılmadan önce -Mars'ın yüzeyini andıran tarlalar, kılları dökük sefil fırçaları andıran ormanlar-bu başıbozuklar daha bir süre yaşamayı sürdürmüştü. ister savaşsınlar isterse savaşmasınlar insanlara asla köle olmadan keyiflerince, özgürce yaşadılar, hiçbir iş disiplinine tabi olmadılar. Aralarında epeyce yenebilir beden vardı hâlâ, tavşanlar, keçiler ya da süt domuzları, savaş sırasında avlanmak kesinlikle yasak olmasına karşın tüfek kurşunuyla yordamınca indirilen, makinalıyla işi bitirilen siperdeki balta ya da bıçakla pay edilen bu hayvanlar zaman zaman birliğe mucizevi yemekler sunacaklardı.

Nöbet sırasında yakalanan kurbağa ya da kuşlar da öyle, ayrıca bir su kenarında kamp kurulduğunda el bombasıyla avlanan her tür alabalık, sazan, yeşilsazan ya da turnabalığı, ayrıca tamamen terkedilmemiş bir kovana rastlanıldığında arılar da bu türdendi. Geriye hangi yasa gereği

yenilmesinin yasak olduğu bilinmeyen tilki, karga, gelincik ya da köstebek gibi marjinal hayvanlar kalıyordu. Bilinmeyen nedenlerden bunların yenmesi yasak olsa da bu yasağa giderek daha az uymaya başladık ve bir keresinde bir kirpiyi, yahnisini yaparak topluma yararlı hale getirmiştik. Bununla birlikte diğerleri gibi savaşın sürdüğü bütün sahnelerde gazın icadı ve yaygınca kullanımından sonra onlara daha az rastlayacaktık.

Ama hayat sadece yemek yemekten ibaret değil. Zira silahlı çatışma durumunda insanlar tarafından istihdam edilen ve hizmetlerinden yararlanılan, eti yenmeyen ama savaşçı tıynette elemanlar da vardı -atlar, askeri eğitim almış köpekler ya da güvercinler, kimilerine rütbeliler biner ya da yük arabasına koşulur, kimileri de makinalı saldırısında ya da makinalı çekerken kullanılır, uçucu hayvanlarsa, dünyayı dolaşan posta güvercinleri gibi elçi mertebesine yükseltilirdi.

Kısaca epey hayvan vardı, maalesef, özellikle de cismen daha küçük ama huyları gereği daha korkunç hayvanlar: yok edilemeyen türlü türlü parazit, herhangi bir besin desteği sağlamadıkları gibi tam aksine kendileri bizzat askerlerden beslenen parazitler. Öncelikle haşereler, bitler, tahtakuruları, keneler ve sivrisinekler, cesetlerin gözlerine -en sevdikleri yer- bulut kümeleri gibi gelip yerleşen karasinekler ve atsinekleri. Bunların hepsine alışabilirdik ama en büyük düşmanlardan biri, kısa sürede tartışmasız biçimde bit oldu.

En önde gelen ve hemen çoğalan bu bit ve milyarlarca kardeşi, neredeyse üstümüzü tamamen kapatacaktı. Bit kısa sürede azılı düşman halini aldı, diğer azılı düşman sıçandı, en az bit kadar yırtıcı ve aynı hızla çoğalan sıçan, o da sürekli yenilenen, giderek daha da irileşen ve erzağınızı -ihtiyaten bir çiviye asmıs olsanız bile- yemek için her şeyi göze alan, kayışları kemiren, hatta ayakkabılarınıza, giderek uyuduğunuz zaman bedeninize saldıran ve öldüğünüzde sineklerle kavgaya tutuşup gözlerinizin peşine düşen sıçan.

Sadece bu iki hayvan, bit ve sıçan yüzünden, inatçı ve yılmak bilmez, örgütlü, adlarındaki tek hece gibi bir tek amaçları olan, yani her ikisi de derinizi kemirmeyi ya da kanınızı emmeyi, sizi her biri kendi tarzında bitirmeyi hedefleyen bu iki düşman yüzünden, aynı amaca farklı yollardan

ulaşmaya çalışan karşıdaki düşman bir yana, bazen içinize çekip gitme isteğinin düşmesi işten bile değildi.

Oysa savaştan öyle canımızın istediği gibi çekip gidemezdik. Durum basit, sıkıştık kaldık: önünüzde düşman var, yanınızda fareler ve bitler, arkanızda da jandarmalar. Artık askerliğe uygun olmamanın tek koşulu elbette güzel bir yara (bakınız Anthime), başka çare olmayınca bunu bekliyoruz, arzuladığımız türden bu yara gidişinizi güvence altına alır, ama sorun bu yaranın size bağlı olmaması, işte kimileri bu hayırlı yarayı fark ettirmeden kendileri açmak istedi, örneğin eline kurşun sıkarak, ama genellikle başarısız oldular. Onları bir araya topladık, yargıladık ve ihanetten kurşuna dizdik. Boğulmaktan, yanıp kül olmaktan, gazla, alev püskürten silahla ya da karşı tarafın toplarıyla eriyip gitmektense, kendi askerlerince kurşuna dizilmek de bir seçim olabilir. Ama aslında kendi kendimizi kurşuna dizebilirdik, namluyu ağzımıza alıp ayak parmağıyla tetiğe basarak, bu da diğerleri gibi öbür dünyayı boylamanın bir yolu işte, ikinci seçenek bu olabilirdi.

Üçüncü bir çözümü Arcenel bulmuş gibiydi, aslında bilerek seçmiş değildi bunu, ama önceden düşünmeden, doğaçlama bir tepki olarak. Sırf bir ruh durumu, birbiri ardına bir dizi ruh durumunu tetiklemiş, bu ise kendiliğinden davranışa dönüşmüştü. Bu zincirin ilk halkası, Bossi’nin ölümünden Anthime’in de çürüğe çıkmasından sonra, aralık ayının sonunda Ârcenel’in Padioleau’yu bulamamış olmasıydı. Çevresinde onu aradı, elinden geldiğince sordu soruşturdu, hatta azarlayan, küçümseyen, ketum subaylara gidip sordu. Boşuna. Arcenel anlayacağını anlamıştı. Belki de Padioleau Bossi ile aynı gün ölmüştü, karmaşa içinde hiç kimsede acıma duygusu uyandırmaksızm çamurun içinde sahipsiz bir mezardaydı. Belki de Anthime gibi yaralanmıştı, onun gibi evine gönderilmiş ve kimse arkadaşlarına haber verme zahmetine girmemişti. Belki de başka bir birliğe tayin edilmişti, kim bilebilir ki.

Her ne olmuşsa, Padioleau’dan haber yoktu, böylece üç arkadaşından uzak kalan Arcenel’in dengesi bozulmaya başladı. Savaş pek eğlenceli değildi, tamam, ama hiç olmazsa onlar sayesinde tahammül edilebiliyordu, en azından bir araya gelip konuşuyorduk, fikir alışverişinde bulunuyorduk, tartışıyor ama sonunda uzlaşıyorduk. Giderek daha da büyüyen tehlikeye

karşın bir gun varlığının sona erebileceği aklımıza gelmeyen, güven verici bir topluluktu bu. Hep belli belirsiz bunu düşünüyor olsak da bunun bir gün tamamen biteceği ve dağılıp gideceğimiz düsüncesine pek

hazırlıklı değildik. Hiçbir sosyal önlem almamış, asla yedek arkadaşlıklar kurmayı düşünmemiştik.

Hülasa, Arcenel yapayalnız kaldı. Sonraki haftalarda ve aylarda birlikte arkadaş edinmeye çalıştı elbet, ama bu hep biraz yapay kalıyor ve dört arkadaş oldum bittim ayrılmaz grup diye ün salmış olduğu için pek kolay olmuyordu, onu görmezden gelerek biraz da bu davranışlarını ona ödetiyorlardı. Kışın sonuna kadar zor koşullar dikkate alındığında birlik içinde herkes bir dayanışma içine girmişti. Ancak ilkbaharda güzel havalar ayak sürüyerek geri geldiğinde, çarpışmalar da hiç yumuşamaksızın sürerken, birlik içinde arkadaş grupları oluştu ve Arcenel bunlar arasında yerini alamadı, işte böyle bir sabah, tepesinin tası atınca, Somme-Suippe köyünün yakınında dinlenmedeyken, ilk hatta varmadan önce güç toplamaya çalışırken, Arcenel bir tur atmaya çıktı.

Sadece bir tur, kısa bir süreliğine, tifoyla savaş talimatları sayesinde. Arcenel aşı çağrısında alfabetik sıra avantajıyla sıranın en başında aşısını olduğu için, diğerlerinin kuyrukta bekleşmelerini, kalçalarım gizleyip saklayarak, titreye titreye şırınganın iğnesine sunmalarını fırsat bilip aynı ölçüde gizlice, hiç bir şey öngörmeden, hiç bir şey planlamadan birlikten ayrıldı. Nöbetçiye sanki bir ağacın dibinde işemeye gidermiş gibi bir işaret çaktı ki gerçekten öyle de yaptı, kamptan çıktı ve yoluna devam etti. Sonra karşısına bir yol çıktı, etrafı seyrederek devam etti, sonra bir başka yola, ardından bir baskasına döndü, aklında belli bir şey yoktu, uzaklaşmak gibi bir niyeti olmaksızın kırlarda yürüyordu.

Daha ziyade ilkbaharın işaretlerini seyrediyordu -ilkbaharı izlemek hep heyecan vericidir, nasıl olduğunu zaten biliyor olsak bile, insanın kafasını rahatlatması için iyi bir yöntemdir. Arcenel sessizliğe dikkat etti, hiç de uzakta kalmayan cepheden gelen ve özellikle de o sabah azalır gibi görünen homurtularla zar zor bozulan sessizliği dinledi. Gerçi tam bir sessizlik değildi, tam geri gelmemişti, ama neredeyse tam sessizlikti, ama bu belki de tam sessizlikten daha iyiydi, çünkü sessizliği bir bakıma çoğaltan ve fon üzerinde bir tarz yaratarak Arcenel’in içini coşkuyla dolduran kuş sesleriyle

çizik çizik bir sessizlikti -tıpkı bir yasaya tam gücünü kazandıran yönerge maddesi gibi, tekdüze bir zemindeki zıt rengin o rengin etkisini on katma çıkarması, minicik bir kıymığın kusursuz kayganlığı vurgulaması, kaçamak bir ses hatasının mükemmel bir majör tonu kutsaması gibi, ama bir dakika, çarşafa dolanmayıp işimize bakalım biz.

Yine hayvanlar, sendikalarını temsil etmeyi kafalarına koymuş hayvanlar ortaya çıktı yeniden. Gökte, yükseklerde yırtıcı bir kuş, bir kütük üstüne konmuş mayısböceği, bir çalılıktan çıkıp kaçıveren bir tavşan, işte Arcenel'i bir anlığına dondurmuş, sonra bir içgüdüyle davranıp zaten yanma almadığı ki zaten yanma matarasını bile almamıştı, silahına davranmasına neden oldu -askeri alandan çıkmayı planlamadığına bir başka kanıt da bu, sadece biraz yürüyüş yapmak, o korkunç bok çukurundan bir an olsun uzaklaşmaktı niyeti-, bu yürüyüşün kimse tarafından fark edilmeyeceğini umarak -çünkü aklına bile gelmemişti bu- askerlerin her an içtima yaptıklarını, sürekli yoklama alındığını unutarak çıktığına kanıttı bu.

Dönemeçten sonra dördüncü yol çayırlı bir alana açılıyordu, taze güneş ışıkları zemini halı gibi kaplıyor, açan yaprakların arasından süzülüyordu. Güzel manzara... Ama bu halının bir köşesinde açık mavi üniformaları sıkı ilikli, göğüsleri dimdik, bakışları acımasız, bıyıkları taralı üç atlı duruyor, Arcenel'e doğru 1892 model 8 milimlik birer tabanca doğrultuyor ve askerlik cüzdanını göstermesi için ısrar ediyorlardı, ama yanma almamıştı ki. Ona künyesini ve birliğini sorduk, o da ezbere söyledi, ordu, birlik, bölük, takım, bu sırada Arcenel jandarmaların bakışlarındansa atların dikkatli, yumuşak, derin bakışlarıyla karşılaşmayı yeğliyordu. Ellerini arkadan bağladık ve yaya olarak atlı jandarmaları takip etmesini emrettik.

Kışlada jandarmalardan o kadar nefret ediyorduk ki, Arcenel'in aklına gelmiş olmalı, yani karşıdakilerden daha fazla değil, ama en az onlar kadar. Başlangıçta görevleri basitti: askerlerin sağda solda gezinmelerini engellemek, gerektiği gibi ölmelerini sağlamak. Jandarmalar, çarpışmalar sırasında panik manevraları kırmak ve bilinçsiz geri çekilmeleri önlemek amacıyla hatların arkasında, birliklerin ardında dururlardı. Kısa süre sonra her şeyi denetime almışlardı, akıllarına geldiği gibi müdahale ederlerdi, yol boyu insan karmaşasına da düzen verirlerdi, ordunun bütün alanında, hem arkasında hem de önündeki bütün askeri alanda kontrol onlardaydı.

izinli olanların kâğıtlarını kontrol etmek ve birliklere ait sınırların dışına çıkmaya çalışan herkesi, özellikle çeşitli nedenlerle erkeklere ulaşmaya çalışan eşleri ve orospuları, ama aynı zamanda, askerin sırtındaki diğer parazitler gibi, acı biçimde giderek çoğalan, her şeyi ateş pahasına satan her tür satıcıyı, ama daha hoşgörülü olarak gözetlemekle görevli olan jandarmalar, gecikenleri, sarhoşları ve isyancıları, casusları ve firarileri de avlıyordu ki, Arcenel de bilmeden ve hiç istemeden bu son sınıfın içine giriyordu. Böylece kışlaya döndükten sonra Somme-Suippe'deki demir parmaklıklı koğuşa kondu, günün kalanını ve geceyi aç susuz geçirdi, ertesi gün de savaş kurulunun önüne çıkarıldı.

Köyün okulunun kapısından içeri iterek soktuk onu, bu doğaçlama mahkeme okulun en büyük sınıfında kurulmuştu: bir masa, üç sandalye, karşıda sanık için bir tabure. Sandalyelerin arkasında buruşuk bir bayrak, boş formlarla birlikte askeri kanun kitabı. Bu sandalyeden mahkemeyi oluşturan üç kişi, yanında bir asteğmen ile bir kıdemli başçavuşun bulunduğu birlik komutanı oturuyordu, üçü de kapıdan giren Arcenel'e bir şey söylemeden baktılar. Bıyık, asık surat ve hepsinde de donup kalmış bakışlar, bu adamlar önceki gün açıklık alanda atlara binmiş adamlarla aynı gibi göründü: dar zamanlardı, adam bulmak güçtü, dolayısıyla bu sahne için de aynı oyuncuları kullanmak zorunda kalmışlardı belki de, onlara sadece üniforma değiştirme zamanı vermişlerdi.

Her neyse, her şey çabucak olupbitti. Suçu kısaca anlattıktan, sırf adet yerini bulsun diye kanun kitabına bir göz attıktan, aralarında bakıştıktan sonra, subaylar el kaldırıp oy kullandılar ve Arcenel'i firar suçundan mahkûm ettiler. Kurulun affı geri çevirme hakkı saklı tutularak hüküm yirmi dört saat içinde yerine getirilecekti. Yeniden parmaklıklı revire götürmelerinden önce af konusu Arcenel'in aklına bile gelmemişti.

infaz ertesi gün Suippe'teki büyük çiftliğin yanında toplanan alayın önünde, tüfek atışıyla gerçekleştirildi. Dipçik yerde, hazır ol vaziyetindeki altı askerin ki Arcenel dört beş metre ilerde duran bu askerler arasında, başka yerlere bakmaya çalışan ikisini tanıyabildi, arkalarında birliğin papazı duruyordu, işte bu askerlerin önünde ona diz çöktürdüler. Onlarla kendisi arasında elinde kılıç tutan bir binbaşı infazı yönetiyordu. Papaz kısa işini bitirdikten sonra gözleri bağlanan Arcenel, tanıdığı kişilerin sol ayaklarını

öne alıp tüfeklerini omuzlarına yasladıklarını, binbaşının kılıcını kaldırdığını görmedi, sadece haykırılan dört kısa emri duydu, dördüncüsü ateş emriydi. Bu zarif dokunuşun hemen ardından törenden sonra, bütün alay aklını başına alsın diye, naaşın önünde bir geçit emredildi.

- 14

14

Anthime'in dönüşünden sonra nekahet dönemini sıkı sıkı denetledik, baktık, pansumanını yaptık, besledik, uyku düzenini yokladık. Biz, yani özellikle Blanche beş yüz günlük cephe günlerinde zayıflamış olmasından hafifçe şikayet etmişti -bu arada, kaybedilmiş bir kolun yarattığı üç buçuk kiloluk bir eksikliği de hesaba katmak aklına gelmedi ama. Sonra kendine gelmiş gibi göründüğünde, hatta arada bir kısa kısa gülmeye başladığında -dudaklarının sol tarafıyla gülüyordu gerçi, sağ tarafı sanki alttaki bu eksilen uzva bağlıymış gibi- evinde kendi kendine yeter hale geldiğinde, Blanche anne babasına ona ne iş vereceğiz diye sordu.

Gerçi ordu ona maaş verecekti ama işsiz kalmasına razı olmuyorduk, meşgul olacak bir şey vermek gerekiyordu ona. Sakatlığının muhasebe işini aynı beceriyle yapmasına engel olacağını düşünen Eugene Born'un akima onu eğlendirecek bir fikir geldi. Eugene yerini ona bırakmadan, olaylardan önce, Charles fabrikanın müdür yardımcısıydı, sonra ani ölümüyle yerine kimin geçeceği sorusu yanıtsız kalmıştı. Bu sorunu çözmeyi sonraya bırakmış olan Eugene bir şirket idaresi türü geliştirmiş, başkanmm kendisi olacağı ve böylelikle de Anthime'in kararları ve özellikle de sorumlulukları tek başına almasını engelleyecek biçimde bir yönetim kurulu oluşturmuştu. Monteil, Blanche ve Madam Prochasson'un zaten yer aldığı bu yönetim kurulunun haftalık toplantılarına Eugene kahraman kardeşinin anısına ve firmaya olan katkılarından dolayı ve huzur hakkını ayarlayarak Anthime'i de ekledi. Anthime'in hayatını, çok da engel olmadan epeyce düzenli bir ritme sokan bu görevde iş azdı, ama hiç yoktan iyiydi: koltuğa kurulup fikrini beyan etmek -zaten kimse dinlemeyeceği için bir fikri olması da gerekmiyordu- oy kullanmak ve okumak zorunda kalmaksızın kâğıtları imzalamak, bütün bunlar sol elle icra etmeyi öğrendiği işlerdi. Böylece sakatlığı konusunda pek kaygı duymuyor gibiydik, o da pek aldırış etmiyordu, çünkü koluyla ilgili hiçbir şey söylemiyordu.

Söz etmemesinin nedeni öncelikle o kolu kısa süre içinde aklından çıkarmış olmasıydı -sadece her sabah kolunu arayacaktı ama bir saniyeden fazla sürmeyecekti bu. Zorunlu olarak sol elini kullanması gerektiğinden pek dert etmeden solaklığa alıştı, kalan eliyle yazmak zorunda kalmış ve bunda başarılı olmuştu, ayrıca resim de yapabiliyordu ve giderek sağ eliyle

yapamadıklarını da yapmaya başladı. Bir muzu soymak ya da ayakkabı bağlamak gibi artık yapılmaz hale gelen bazı işlerden çok da üzülmeksi-zin vazgeçti. Muz konusunda, zaten pazarda yeni yeni beliren bu meyveye pek meraklı olmadığı için, bunun yerine kabuklarıyla yenebilecek çok sayıda meyve koydu. Ayakkabı bağlarına gelince, kendi kullanımı için özel olarak bir ayakkabı çizip bunu fabrikada yaptırmak pek zor olmadı -barış geri geldikten sonra insanlar hafif hafif yürümeye başlayacaklar, seri üretime geçilen bu model Pertinax mokasen adı altında ticari bir başarı kazanacaktı.

Ayrıca Anthime düşüneceği, bekleyeceği, kendine ciddi hava vereceği ya da meşgul görüneceği zamanlarda, kollarını bağlamak ya da ellerini arkasında birleştirmek gibi klasik duruşlardan da vazgeçti. Ancak bu hareketleri yapmaya kalkıştığı oluyor, hemen farkına varıyor, iki kolun birleşemeyeceği ancak son anda aklına geliyordu. Ama Anthime kolsuzluğunu kabullenmişti kabullenmesine ama o kadar da teslim olmamıştı, çünkü olmayan sağ kolunu hayali bir kol gibi kullanıyor, göğsünde sol eliyle birleştiriyor ya da arkada ellerini kavuşturuyor, elini bileğinden kavrayıp sıkıca tutuyordu. Bunu ne kadar kabullenmiş olsa da, uyandığında bedenini esnetirken otomatik olarak zihninde sağ kolunu da esnetiyordu. Sonra gözünü açtığında, gün içinde yapacak az şey olduğunu düşünüp muhtemelen otuz bir çektikten sonra yeniden uyurdu -bu ise sol elle kolayca çözülen bir sorundu.

Kısaca çok sık işsiz güçsüz kaldığı oluyordu, gününü olabildiğince doldurmaya baktığından Anthime tek eliyle gazetesini karıştırır, hatta bir kâğıt destesini bile karar ve güzel kâğıt çekerdi. Artık kâğıtlarını çenesinin altında tutabiliyordu tutmasına ama cumhuriyetçi Cercle’de onun gibi cepheden dönmüş diğer sakatlarla sessizce manila oynama tehlikesine atılmak için biraz daha zamana ihtiyacı vardı -hepsi de gördüklerini asla söylememek için ağız birliği etmişti. Gerçi Anthime çolaklardan ya da tek ayaklılardan daha yavaş oynuyordu, ama Braille ile yazılmış kartları olmayan gazlanmış körlerden daha hızlıydı. Sonra ona sürekli yardım önerdiğimiz ve bunu da kâğıtlarına bakmak için fırsat bildiğimizden, sonunda canına tak dedi ve Cercle’deki bu oyunlara bir son verdi.

Anthime o haftalardaki can sıkıntısı ve yalnızlığın hafifleyeceğini düşünüp dururken, bir gün bakışları katedralin önünde kaldırım ile yayalar üzerinde

gezinirken karşı kaldırımda taşlar üzerinde sürtünen bir bastona, ardından bir gözlüğe takıldı. Bu bastonlar henüz beyaz değildi, savaştan sonra beyaza boyanacaktı, gözlükler de tam siyah değildi, Anthime'in gözlüklerin arkasındaki Padioleau'nun yüzünü tanımasını engelleyecek kadar koyu değildi. Koluna girmiş annesinin yönlendirdiği, sardunya kokulu bir gazın kör ettiği Padioleau neredeyse Anthime'le aynı zamanlarda eve dönmüştü ve Anthime'in sesini anında tanıdı.

Ama buluşmanın sevinci uzun sürmedi. Kısa sürede Anthime onu görmese bile Padioleau'nin artık kalbinde çok şey kalmadığını anladı. Mesleğini yapamaz olmuş, eti parçalama konusundaki sanatına, bilimine ve ustalığına seçenek olacak başka bir iş düşünememişti ve sıfırdan bir mesleğe başlama olanağının olmaması onu bitiriyor, umudunu kırıyor, o ise bazılarının sakatlıklarını aşıp birçok alanda, kimi kez deha gerektirecek kadar karmaşık mesleklerde bile çalışıp başarılı oldukları fikrinde herhangi bir teselli bulamıyordu -ama körler arasında kasaptan çok piyaniste rastlandığı da doğrudur.

ikisi buluştuktan sonra birlikte yapacak bir şeyler bulmak gerekti. Padioleau için kâğıt oynamak söz konusu olamayacağından ve Anthime de yüksek sesle gazete okumaktan bir süre sonra yıldığından, yine fena halde canımız sıkılmaya başladı. Can sıkıntısını gidermek için sık sık cephede hissettiklerimizden söz ettik, ama sürekli korkuyla süslendiği için daha da beter olduk. Orada nasıl eğlendiğimizi, orada vakit öldürmek için icat ettiğimiz şeyleri anlatarak eğlendik. Hatırlıyor musun? Hatırlıyor musun?

Örneğin Arcenel yer yer cephedeki killi topraktan çıkan damarlı beyaz taş üzerine kabartma işine kendini vermişti. Bossi düşman top mermilerinin kovanlarından elde ettiği alüminyumla, cephane kılıflarındaki bakır ve alüminyumla, yumurta biçimli el bombaları üstündeki döküm demir ve limon biçimli el bombalarından yüzük, ıvır zıvır, süs eşyası yapma işiyle ilgilenmişti. Sivil hayatta ayakkabıcılık deneyimi olan Anthime de atılmış kemerlerden ayakkabı bağcığı yapma işiyle uğraşmıştı. Sonra aynı kemerleri bileklik olarak kullanmak akima geldi, önce bağladığı, ardından fermuar eklediği bu bilekliklerin üstüne köstekli saati on iki ve altı dikey gelecek biçimde sabitlendiğinde, kol saatini de icat etmiş oldu. Daha sonra, döndüğünde, bu icadın patentini alma konusundaki müthiş fikir yeşeriyordu

akimda -işte o zaman bunun Louis Cartier tarafından, uçak kullanırken cebinden saatini çıkaramadığından şikâyet eden havacı arkadaşı için on yıl önce tasarlanmış olduğunu öğrenecekti.

Evet, her şeye karşın iyi zamanlarmış onlar. Bit ayıklama işi pek hoş olmasa da yine de bir eğlenceydi, alarmlar arasında vücuttaki bitleri bulup çıkarmak, elbisenin kıvrımları arasından, sonu gelmez ama geçici bir eğlenceydi bu, ama boş bir eğlenceydi, çünkü sayısız bit ve sürekli yenilenen bit yumurtası ancak iyice ısıtılmış bir ütüyle halledilebilirdi, ama siperlerde böyle bir gereç yoktu. Daha komik hatıralar arasında konvansiyonel silahların kullanılması yanında deneysel ve isyancı silahlar vardı, örneğin çiş dolu konserve kutuları dikenli tellerin üstünden atılır, karşıdaki heriflerin dikkatine sunulurdu. Birliğin bandosunun verdiği konserler olduğunda ya da komutanın Amiens'den gidilip satın alınmasını emrettiği akordeon her akşam çalındığında, emir erleri ile irtibat askerleri dans ederlerdi. Ya da eğer gün uygunsa posta dağıtımı sırasında olduğu gibi -çünkü çok mektup yazar çok mektup alırlardı, çok sayıda kartpostal yollanırdı, ama ayrıca içlerinde kısa bir cümleyle Charles'ın ölümünün yazılı olduğu mektup da vardı bunların. Ve Charles'ın dünya savaşının bitişinden iki ay sonra gazetede yayınlanan şu ilandan yararlanabilmesi için artık çok geçti: "*Le Miroir* gazetesi savaşa dair özelliği olan fotoğraflara bilmem şu kadar para verecektir."

15

Gerisini biliyoruz. Savaşın sürdüğü dört yıl boyunca ilkbahar saldırıları iki ayda çok sayıda asker kaybına yol açtı. Kitle ordusu doktrini sürekli büyük birlikler oluşturulmasını gerektirdiğinden, askere almalar giderek arttı, birliğe şevkler sürekli olarak yinelendi, bu ise malzemenin ve kıyafetin sürekli yenilenmesini gerektirdi -bunlar arasında çok sayıda ayakkabı da vardı- ve tedarikçi fabrikalara yüksek miktarlarda siparis verildi, bundan yararlananlar arasında Born-Seze fabrikası da vardı.

Bu siparişlerin büyüklüğü ve aciliyeti fabrika müdürlerinin kaygısızlığıyla birleşince, kısa süre sonra kalitesi tartışılır potinlerin üretilmesine yol açtı. Giderek deri kalitesine daha az bakar olduk, çoğunlukla da çabuk tabaklanan koyun derisi kullandık, ucuz ama kalınlığı ve sağlamlığı vasattı, kısaca söylemek gerekirse karton gibi bir şeydi. Kare delikli bağcık

üretimini genişlettik, üretmesi daha kolay ama yuvarlak delikli olandan daha zayıftı, uçlarının perçini de bir yana atıldı. Aynı şekilde dikiş ipliğiyle de oynadık, bağcık deliklerinde bakır yerine daha çok oksitlenen ve olabildiğince ucuz bir demir kullandık, perçinler, topuklar, çiviler için de aynı şey oldu. Kısaca malzeme masraflarını aşırı azalttık, sağlamlık ve su geçirmezlik gibi nitelikleri göz ardı ettik.

Kısa süre sonra genelkurmay, su alan ve hemen açılan, cephenin çamuruna iki hafta bile dayanamayan bu ayakkabıları sürekli yenilemekten şikâyet eder hale geldi. Çoğunlukla kenar dikişleri üç günün sonunda atıyordu. Genelkurmay şikâyeti bırakınca bir soruşturma acildi. Orduya malzeme veren tedarikçilerin hesapları denetlenince Borne-Seze'in hesaplarını inceledik, siparişlerin tutarı ile pabuçların maliyet fiyatı arasında uçurum olduğunu hemen anladık. Böyle bir kâr marjı güzel güzel ayyuka çıkınca Eugene haberi yokmuş gibi davrandı, Monteil istifayla tehdit ederek ileri geri konuştu, sonunda çareyi Madam de Proschas-son ve malzemeden sorumlu kocasını kovmakta buldular -onlar da tazminat karşılığında şapkalarını alıp gitmeye razı oldular. Başka sumen altılar sayesinde her şey örtbas edildi -yine Monteil'in tanıdıklarına başvurulmuştu- ama işin Paris'e kadar uzamasına engel olunamamıştı, yine de bir ticaret mahkemesinde ifade vermek gerekiyordu, bu sırf formaliteden ibaretti, ama gitmek gerekti. Başkentte şirketi temsil etmek üzere Eugene yaşını bahane edip, Monteil de ardı kesilmeyen müşterilerini ileri sürünce Blanche'ı seçtik, o da Anthime'in eşlik etmesini istedi ve herkes evet dedi.

işte bu Anthime sivil hayata döndükten sonra kolsuz-luğa alışmıştı, ama belli belirsiz sanki hep kolu varmış gibi yaşıyor, sağ yanma baktığında kolu sanki hep ordaymış gibi duruyor ve yokluğunu ancak bakışlarını uzun süre diktiğinde anlayabiliyordu. Önceleri bu etkilerin zamanla azalacağını düşünmesine karşın kısa sürede bunun tam aksinin gerçekleştiği ortaya çıktı.

Birkaç ayın sonunda sol taraftaki kolu kadar gerçek ama hayali, yeni bir kolun çıktığını hissetti. Bu kolun varlığı, hatta kendi başına buyruk oluşu, kasılmalar, kramplar ya da karıncalanmalar gibi birçok acı verici ve ısrarlı duyumlarla kendini daha çok belli etti, Anthime kolunu kaşımamak için kendine son anda engel oluyordu, eskiden beri acısını çektiği avucundaki

ağrı da cabası. Gerçeklik etkisi yoğun ve ayrıntılıydı, küçük parmağını ağırlaştıran şövalye yüzüğüne ve duruma göre ağırlaşabilen acılarına varıncaya kadar, efkâr bastığında ya da hava değişiklikleri sırasında, özellikle de, tıpkı romatizmalılarda olduğu gibi, nemli havada ve soğuk olduğunda.

Anthime varlığı kimi kez diğerinden daha baskın olan bu olmayan kola, bu ısrarcı, dikkatli, art niyetliymiş gibi yılışık kola istediği hareketleri yaptırabileceğini sanıyordu, kimsenin görmediği iğreti ya da kesin hareketlerdi bunlar. Böylece bir mobilyaya dirseklerini dayadığına emindi, elini sıkabildiğim, parmaklarını birbirlerinden ayrı olarak kontrol edebildiğini, hatta telefon ahizesini kaldırabildiği-ni, güle güle hareketi bile yapabildiğini -biri giderken sağ elini sallar ya da salladığını sanırdı, bu yüzden giden kişiler onu soğuk nevale diye damgalarlardı.

Ayrıca iki zıt fikre sahip olduğundan Anthime aynı zamanda bu türlü anormalliklerin tam olarak bilincindeydi, bunun görünmesinden korkuyordu ve acıdıkları için kimseye de söylemiyordu -o ise çevresinde bu buhranları göremeyecek tek kişi olan Padioleau'ya açılmaya cesaret edemiyordu. Bu bunalımlar varlığını karmaşıklaştıracak kadar artmaya başladı, Anthime'in birinin yardımına başvurmadan tek başına karşı koyamayacağı bir hal aldı. Nihayet bunu Blanche'a açmaya karar verince Blanche her şeyin farkında olduğunu söyledi ve Monteil'e görünmesi için onu cesaretlendirdi.

Böylece Anthime kendini pratisyen hekimin karşısında buldu ve sol eliyle tıpkı sessiz bir tanığı, orada olduğu için biraz da utanan bir tanığı gösterir gibi sağ kolunu göstererek durumu açıkladı -bu arada Monteil işi kavramış görünerek bir yandan onu dinliyor bir yandan da ardında hiçbir zaman olağanüstü hiçbir şeyin olup bitmediği pencereden dışarıya bakıyordu. Anthime durumunu açıklamayı bitirince Monteil bir sure bekledi ve sonra bütün gücüyle küçük bir söylev çekmeye girişti. Bunlar sık olan şeyler, dedi ve çok sayıda hikâye de buna tanıklık ediyor. Bu eskiden beri bilinen hayalet organ vakası. Kaybedilen bir beden parçasına dair bilinç ve duyum yok olmayabilir, ama bunlar bir iki aya kadar geçer. Ayrıca, kaybedilişinden çok daha sonra da bu bedenin düzeninden yeniden ortaya çıktığı da olur.

Daha sonra doktor bu söylevi istatistik bilgilerle genişletti (içimizden onda sekizi en çok sağ kolunu kullanır), bu söylev tarihsel anekdotlardan (Santa

Cruz de Tenerife’te sağ bacağını kaybeden amiral Nelson Anthime ile aynı acıları çekmiş ve bu acılarda ruhun var olduğuna dair delilleri görmüştüJ kaba saba şakalardan (alyans sol elin yüzük parmağına takılır, çıkarmak için de sağ ele ihtiyaç vardır: sadakatsiz çolağın bütün derdi budur), kan dondurucu karşılaştırmalardan (penisleri kesilenlerden bazıları ereksiyon olduklarından ve hayali olarak boşaldıklarından söz etmişlerdir), klinik bulgulardan (bu acıların kökeni olgunun kendisi kadar gizemlidir) pek de ikna edici olmayan tesellilerden (kendiliğinden geçer, genellikle zamanla azalır) endişelendirici sözlerden (belki de yirmi beş yılınızı alır bu, görülmüş şey bu) oluşan bir söylevdi.

Peki, Paris işi ne oldu, diye sonlandırdı Monteil, Blanche’la ne zaman gidiyorsunuz? Ve sonraki hafta Anthime trende gazeteleri iyice okuduktan sonra, Montpar-nasse garına vardılar. Cepheden döndükten sonra gündemle ilgilenmek istememişti, en azından basma en küçük ilgi duymamıştı -kimi kez sakince gazete karıştırsa da-ama orada, kompartımanda Blanche’dan gazeteleri almış ve zamanın olayları içine dalmıştı, ilk başta da savaş. Dördüncü yılını tamamlıyorduk, çok kayıp verilen Chemin des Dames olayı, ardından insanlara fikir veren Rusya’nın durumu ve ilk isyanlar. Anthime bütün bunları çok dikkatle okudu.

Blanche Paris’in diğer ucunda, kuzenlerin işlettiği bir otelde iki oda kiralamıştı ve Montparnasse’ta bir taksiye bindiler. Bu araba *Gare de l’Est’m* önünden geçerken savaştan gelen ya da cepheye dönen izinli askerlerle karşılaştılar. Bu adamlar heyecanlı görünüyorlardı, belki sarhoştular ama sinirli halleri vardı, kızmış gibiydiler, marşlardan parçalar söylüyorlar, bunlar pek iyi duyulmuyordu. Anthime şoföre arabayı bir süre durdurmasını söyledi, büyük hole gitmek için arabadan indi, büyük hole gitti sonra bir süre bu grupları izledi. Aralarında bazıları eski mısraları iyi kötü söylüyordu, bunların içinde *Enternasyonal* marsı da vardı -tıpkı çok sayıda marş ve asker şarkısında, diğer hamasi ya da siyasi marşta olduğu gibi dört notalı bir çıkışla başlıyordu bu. Anthime’in yüzünde hiçbir ifade yoktu, bütün bedeni hareketsizdi, bu sırada dayanışma göstermek için sağ kolunu havaya kaldırdı, ama hiç kimse yaptığı bu hareketi görmedi.

Otele geldiklerinde kuzenler karşılıklı iki ayrı oda gösterdiler. Valizleri koyduk, saçları tarayıp elleri yıkadık, ardından yemeğe çıkmadan önce bir

tur atmaya çıktık. Sonra her birimiz odamıza çekildik, görünüşe göre kendi odamızda uyuyacaktık, ancak gece yarısı Anthime uyandı. Kalktı, koridora çıkıp karşı odanın kapısını itti, karanlıkta Blanche’m yatağına yöneldi, o da uyumuyordu. Yanma yattı ve onu kucakladı, sonra onun içine girip onu dölledi. Ve sonraki sonbahar tam da Mons savaşı sırasında ki son olacaktı bu, bir erkek çocuk dünyaya geldi, adını Charles koyduk.